

LA REVITALITZACIÓ LINGÜÍSTICA

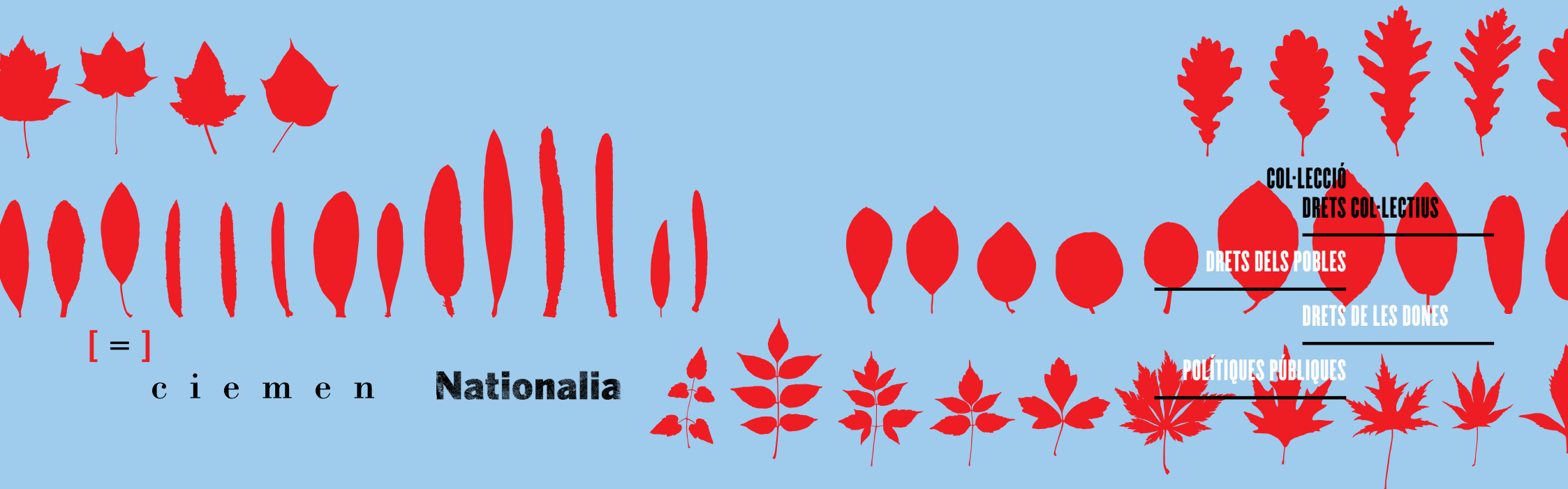
DOSSIER 11

ALBERT BADOSA ROLDÓS

ALEJANDRO GARCÍA MATARREDONA

ALINA MOSER

ALBERT VENTAYOL BOADA

[=]

c i e m e n **Nationalia**

COL·LECCIÓ
DRETS COL·LECTIUS

DRETS DELS POBLES

DRETS DE LES DONES

POLÍTIQUES PÚBLIQUES

COL·LECCIÓ
DRETS COL·LECTIUS

DRETS DELS POBLES

DRETS DE LES DONES

POLÍTiques PÚBLIQUES

Coordinació de la col·lecció: Elena Ferreiro i David Forniès

Edició i correcció lingüística del present dossier: David Forniès

Disseny i maquetació: Mireia Luna, DESIGN IS www.designisnatural.com

Edita: CIEMEN www.ciemen.cat

Aquesta obra es distribueix amb llicència Creative Commons Reconeixement 4.0 Internacional (CC BY 4.0)

<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ca>

ISBN: 978-84-09-50543-2

Amb el suport de

ÍNDEX

5	1. INTRODUCCIÓ ALBERT BADOSA I ALINA MOSER
6	1.1. Algunes dades prèvies
8	1.2. Qui? Els agents de la diversitat
9	1.3. Què revitalitzem?
9	1.4. Quan revitalitzem? Origen històric
11	2. CAUSES DE LA PÈRDUA DE DIVERSITAT I MOTIUS PER REVITALITZAR ALBERT BADOSA, ALINA MOSER I ALBERT VENTAYOL
12	2.1. Establir què és una llengua amenaçada i el grau d'amenaça
13	2.2. Tipologia i terminologia dels contextos d'amenaça lingüística
15	2.3. Les causes de la pèrdua de diversitat lingüística
16	2.4. Per (a) què revitalitzem?
19	3. EL PROCÉS DE REVITALITZACIÓ ALBERT BADOSA I ALBERT VENTAYOL
20	3.1. Metodologies per a la revitalització lingüística
22	3.2. Recursos tecnològics per a la revitalització
23	3.3. La feina del lingüista
27	3.4. Obstacles a superar a l'hora de revitalitzar
31	4. ESTUDIS DE CAS ALEJANDRO GARCIA
32	4.1. El sòrab
35	4.2. El náhuatl
38	4.3. El maori
41	4.4. Entrevista a Tymoteusz Król, activista de la comunitat vilamoviana ALBERT BADOSA
47	5. CONCLUSIÓ: EL FUTUR DE LA REVITALITZACIÓ LINGÜÍSTICA ALEJANDRO GARCIA I ALINA MOSER
50	REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

SOBRE ELS AUTORS

ALBERT BADOSA ROLDÓS

Graduat en Lingüística (UB, menció en llengües eslaves) i en Història (UB), màster en Documentació i Descripció de Llengües (SOAS University of London), actualment doctorand en Lingüística amb una tesi sobre una llengua viètica del Vietnam (Université Sorbonne Nouvelle-Paris 3). Coordinador de HIGA 2023, trobada bianual de parlants de llengües minoritzades a Gasteiz. Cofundador del blog Linguoresistència.

ALEJANDRO GARCÍA MATARREDONA

Graduat en Lingüística (UB, menció en català i anglès), màster en Lingüística (Documentació i Descripció, Universiteit Leiden).

ALINA MOSER

Graduada en Lingüística (UB, menció en català i alemany), ha investigat i publicat sobre l'estat actual del caló català i la relació entre llengua i identitat dins el col·lectiu de gitanos catalans. Actualment estudiant del Màster de Formació de Professorat en l'especialitat de Llengua i Literatura Catalana (UB) amb un TFM relacionat amb la diversitat lingüística a l'aula.

ALBERT VENTAYOL BOADA

Graduat en Lingüística (UB, menció en llengües eslaves), màster en Lingüística Cognitiva (Bangor University), actualment doctorand en Lingüística amb una tesi sobre mètodes d'aprenentatge automàtic aplicats a la descripció de llengües (University of California, Santa Barbara). Col·labora amb la comunitat iukaguir del nord-est de Sibèria i amb la diàspora mixteca al sud de Califòrnia.

glidi ::

GRUP DE LINGÜISTES
PER LA DIVERSITAT

www.glidi.cat

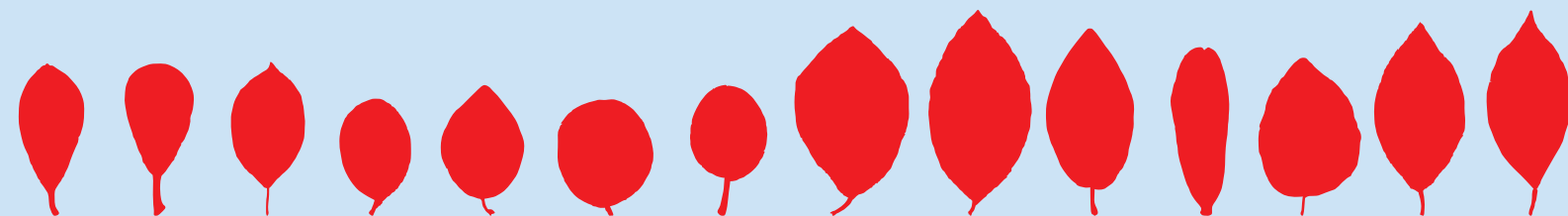
Tots quatre autors són membres del Grup de Lingüistes per la Diversitat (GLiDi), un col·lectiu que té per objectiu promocionar el coneixement de la diversitat lingüística tant en l'àmbit acadèmic com en el divulgatiu, i contribuir a la descripció, recerca i promoció de llengües subordinades arreu del món.

—

1.

INTRODUCCIÓ

ALBERT BADOSA I ALINA MOSER

1. INTRODUCCIÓ

ALBERT BADOSA I ALINA MOSER

1.1. ALGUNES DADES PRÈVIES

L'any 2022, la UNESCO va iniciar el pla d'acció mundial per a la dècada de les llengües indígenes (IDIL2022-2032). La iniciativa, que es basa en els resultats de l'any mundial de les llengües indígenes el 2019, va marcar el tret de sortida d'una nova estratègia internacional per a la preservació de les llengües indígenes. El pretext comú d'aquesta i d'altres iniciatives favorables a les llengües amenaçades és la gran velocitat amb la qual estan desapareixent. Per això es considera urgent la necessitat de protecció, revitalització i promoció de les llengües indígenes i, hi afegim nosaltres, de qualsevol llengua amenaçada.

Per entendre els pronòstics sobre la pèrdua de diversitat lingüística cal fixar-nos en la distribució de parlants al món. Es calcula que el 96% de la població mundial parla el 4% de les llengües, mentre que el 4% de la població restant parla el 96% de les llengües. Per si no n'hi hagués prou, només vint llengües es reparteixen la meitat de la població a tot el món: l'alemany, l'anglès, l'àrab, el bengalí, el coreà, l'espanyol, el francès, l'hindi, l'indonesi, el japonès, el javanès, el marathi, el panjabi, el portuguès, el rus, el telugu, el turc, l'urdú, el xinès mandarí i el xinès wu.

Aquestes dades ens ofereixen una visió general, però també cal examinar-les críticament. D'una banda, calcular el nombre de llengües és complicat i la intel·ligibilitat no sempre és una bona eina per decidir si dues varietats són llengües diferents o si són varietats d'una mateixa llengua. De l'altra, comptar parlants tampoc és senzill. Les estadístiques sobre el nombre de parlants s'acostumen a recollir en qüestionaris que donen preponderància a la idea de *llengua materna*, encara que aquesta noció en diverses parts del món està més lligada a la pertinença a un grup ètnic que no pas a la competència lingüística.

Independentment de les xifres exactes, difícils de calcular, cal remarcar que el més preocupant de l'escenari actual no és el fet en si que hi hagi canvis en el paisatge lingüístic mundial que impliquin la pèrdua d'algunes varietats. De fet, el canvi lingüístic és un procés inherent a les llengües: la desaparició progressiva d'algunes llengües (com ara el llatí) dona pas a l'aparició d'unes altres (com ara totes les llengües romàniques que n'han sorgit). Tanmateix, el que genera gran preocupació és la velocitat vertiginosa amb la qual estan desapareixent les llengües actualment, sense que evolucionin en varietats noves. S'estima que entre un 50% i un 90% de les llengües parlades a hores d'ara

al planeta (entre 6.000 i 7.000) es deixaran de parlar durant el segle en curs. Aquest augment en la velocitat de desaparició es deu a fets extralingüístics —com ara la pressió d'una llengua al·lòctona "regional" o "nacional"— i no pas a cap propietat inherent de les llengües que s'estan deixant de parlar.

Més enllà de teories, xifres i estadístiques sobre l'evolució de les llengües i els processos d'extinció, paga la pena recordar la importància que té la llengua pròpia per als seus parlants. La pèrdua de la llengua no seria un problema si l'única dificultat en qüestió fos la comunicació, perquè ningú que perd la llengua pròpia deixa de parlar, és clar. La importància de la llengua va molt més enllà i inclou factors culturals, socials, polítics, etc. La llengua és una eina d'expressió personal, sovint lligada a coneixements centenaris, a experiències específiques lligades a la cultura dels parlants. Això inclou dominis tan extensos com els coneixements generals, coneixements filosòfics, tradicions orals de caràcter musical o literari, coneixements sobre el medi ambient, la medicina, pràctiques culturals i destreses artístiques (Hinton 2018). Per si això no fos prou, la pèrdua de la llengua pròpia és un procés dolorós i té implicacions psicològiques a llarg termini per als parlants.

Tenint en compte totes les implicacions descrites, és evident que la preservació de la diversitat lingüística és una qüestió de drets humans. El procés de substitució lingüística que experimenta una comunitat de parlants acostuma a anar acompanyat d'altres tipus de discriminacions o pressions, que habitualment provenen de l'àmbit polític i social. Per això, com veurem més endavant, molts afanys de revitalització van lligats

als esforços per recuperar o preservar espais comunitaris (físics o simbòlics), terres ancestrals, poder polític, prestigi social i altres elements que conformen la identitat grupal dels quals han estat privats.

A tall d'introducció, hem volgut dibuixar la imatge impactant de l'extinció desenfrenada de llengües al nostre planeta i dels seus efectes. Aquesta imatge ens serveix per il·lustrar la importància primordial de dos ingredients que ens poden ajudar a frenar el procés de desaparició massiva: l'empatia i el coneixement. Necessitem cultivar i exercitar la nostra empatia per entendre el patiment d'una comunitat que està perdent la llengua pròpia. Però sobretot necessitem cultivar l'aprenentatge i la conscienciació sobre la diversitat lingüística, la seva riquesa i l'aportació a la humanitat. Aquest coneixement és necessari per poder decidir que volem frenar aquesta tendència a l'extinció de la majoria de llengües del món.

De fet, als Països Catalans en sabem molt, d'aquest tema. Al llarg de la història s'ha demostrat que cap llengua minoritària pot conviure indefinidament amb una altra llengua majoritària sense acabar desapareixent. Dit d'una altra manera, no hi ha cap cas de bilingüisme funcional demostrable en la història de la lingüística. La pressió de les llengües majoritàries i de les intencions polítiques darrere d'alguns dels seus parlants sempre són massa fortes. Per tot això, malauradament, moltíssimes llengües minoritàries i minoritzades a tot el món requereixen un esforç de revitalització per poder preservar-les a llarg termini.

En aquest capítol introductorí mirarem d'aclarir alguns conceptes més genèrics en relació amb la revitalització lingüís-

tica. Parlarem dels agents de la diversitat, de l'abast que arriba a tenir un procés de revitalització i dels orígens històrics del concepte de revitalització.

1.2. QUI? ELS AGENTS DE LA DIVERSITAT

Quan parlem de revitalització lingüística, és possible que ens vingui al cap un grup petit i minoritari de gent compromesa amb la seva llengua ancestral, que intenten mantenir. És ben cert que l'impuls primerenc per revitalitzar una llengua d'una comunitat concreta pot provenir d'un col·lectiu d'aquest tipus, però quan parlem de revitalització, cal tenir en compte un nombre molt més gran d'implicats. Els agents de la diversitat poden ser activistes, membres de la comunitat lingüística (adults, ancians, joves...), institucions socials i polítiques i, en molts casos, acadèmics (lingüistes, filòlegs, antropòlegs...) que poden o no formar part de la comunitat lingüística en qüestió.

La revitalització lingüística és diferent en cada comunitat per raons força òbvies: el punt de partida, és a dir, les circumstàncies sociolingüístiques en què s'impulsa el procés de revitalització, en determinaran la tipologia. Per tant, malgrat que revitalitzem llengües a tot el món, no existeix un procediment homogeni establert, perquè seria impossible adequar-lo a totes les realitats. Veurem més endavant, quan revisem alguns estudis de cas, quina implicació hi pot haver de diferents agents i com aquestes implicacions poden anar estenent-se al llarg del procés de revitalització, tot buscant suport dins i fora de la comunitat de parlants per avançar cap a una millor salut de la llengua.

Val la pena desgranar el concepte de les institucions soci-

als implicades en els processos de revitalització, ja que alberga molts rols diferents. D'una banda, tenim les institucions polítiques, que inclouen els mateixos polítics i els seus partits, tots ells possibles agents de la diversitat en tant que poden prendre decisions que afavoreixin o encaminin el procés de revitalització o hi donin suport. Més enllà d'aquest poder, també són figures o institucions que tenen gran capacitat per influir en l'opinió pública, una capacitat valuosa per lluitar contra prejudicis lingüístics i culturals associats amb la comunitat i la llengua en procés de revitalització. Tanmateix, cal apuntar que el suport institucional comporta un cert risc de produir un efecte contrari al desitjat: en alguns casos, la comunitat minoritària pot acabar sent percebuda com a comunitat que s'aprofita del suport institucional i, així, patir un nou desprestigi per part de la població majoritària.

D'altra banda, les institucions socials engloben l'educació, la religió, l'economia i la família. Totes poden actuar de manera favorable a la diversitat i tenen un gran poder per incidir en els usos lingüístics i les creences associades. Depenent del tipus de comunitat, hi jugaran un paper fonamental els membres d'entitats religioses amb més prestigi social, membres de la comunitat educativa, funcionaris o qualsevol altre membre influent de la comunitat. La religió forma part de la vida íntima i social de moltes persones al món, i les tries lingüístiques per a qualsevol pràctica religiosa poden ser determinants en un procés de revitalització. Els actors econòmics, com ara les empreses, els inversors, els productors i els distribuïdors també poden aportar valor simbòlic i econòmic a la llengua en procés de revitalització.

Per acabar, la família és l'entitat on sovint es determina

el destí final d'una llengua en perill d'extinció. La interrupció de la transmissió intergeneracional representa el segon nivell de quatre que indiquen l'estat d'amenaça d'una llengua, tal com els defineix la UNESCO. El fet que els nens ja no aprenguin la llengua familiar a casa sovint s'intenta compensar a través d'un aprenentatge a l'escola, però el prestigi social acostuma a ser dèbil sense el suport de les llars.

1.3. QUÈ REVITALITZEM?

La revitalització lingüística és, doncs, en un cas ideal, una acció conjunta i coordinada de diversos agents amb l'objectiu d'aconseguir la recuperació progressiva de la vitalitat d'una llengua amenaçada. Però es tracta d'un procés lent i complex, ja que, per poder revitalitzar, primer de tot cal molta conscienciació, feina totalment extralingüística. L'amenaça lingüística és determinada per factors íntimament lligats a la història del poble en qüestió, sovint una història de colonització o dominació externa i sempre una història amb factors de discriminació que afecten negativament la percepció i la valoració de la llengua.

Per tant, paral·lelament a revitalitzar la llengua, en un sentit d'ampliació i millora de les competències lingüístiques de la comunitat, cal treballar en la reversió dels processos colonials, en l'eliminació de les discriminacions que es puguin trobar els seus parlants i en el desenvolupament d'una autoestima sana entre els parlants que faciliti una revitalització fructífera i duradora. En aquest sentit, és important també que hi hagi un respecte mutu per part dels parlants de llengües diferents cap a la comunitat en procés de revitalització de la llengua. Veurem amb

més detall com es relacionen tots aquests factors quan parlem dels contextos d'amenaça lingüística, dels processos de pèrdua i dels motius i objectius per emprendre una revitalització.

1.4. QUAN REVITALITZEM? ORIGEN HISTÒRIC

El concepte i posada en pràctica del que entenem per revitalització lingüística va començar fa relativament poc temps, entre les dècades dels anys 1980 i 1990. Així, la revitalització lingüística va néixer davant la presa de consciència per part de la comunitat científica de l'enorme pèrdua de diversitat que fa dècades que vivim, amb diverses prediccions de lingüistes diferents que vaticinen la desaparició d'entre el 50% i el 90% de les llengües del món a finals del segle XXI (vegeu Campbell *et al.* 2013, Crystal 2000 o Krauss 1992 per a més informació).

Podem considerar dos precedents teòrics que duen a aquestes prediccions de pèrdua de diversitat lingüística i a advocar per programes de revitalització lingüística. Un d'ells és el concepte d'ecolingüisme, que, inspirat en l'ecologia, troba paral·lels entre els arguments per preservar la diversitat biològica i els arguments per preservar la diversitat lingüística. El concepte va ser encunyat pel lingüista Einar Haugen al llibre *The Ecology of Language: Language Science and National Development* (1972) i ha estat seguit als Països Catalans sobretot de la mà del lingüista Albert Bastardas (vegeu Bastardas 1996).

Un altre precedent són els primers estudis sobre els processos de substitució lingüística, és a dir, com les comunitats deixen de parlar les seves llengües. Un dels pioners va ser Nancy Dorian i el seu extens treball (en qualitat i en temps) sobre la

substitució lingüística del gaèlic escocès (vegeu Dorian 1981 per un dels seus primers articles).

El concepte de revitalització lingüística sorgeix, doncs, de la recerca i consegüent obra teòrica de molts lingüistes que van començar a veure com se'ls esvaïa l'objecte d'estudi i, com veurem, va ser seguida per activistes sorgits de les mateixes comunitats de parlants.

2.

CAUSES DE LA PÈRDUA DE DIVERSITAT I MOTIUS PER REVITALITZAR

ALBERT BADOSA, ALINA MOSER I ALBERT VENTAYOL

2. CAUSES DE LA PÈRDUA DE DIVERSITAT I MOTIUS PER REVITALITZAR

ALBERT BADOSA, ALINA MOSER I ALBERT VENTAYOL

2.1. ESTABLIR QUÈ ÉS UNA LLENGUA AMENAÇADA I EL GRAU D'AMENAÇA

Hem vist que els pronòstics estimen que entre el 50% i el 90% de les llengües deixaran de parlar-se a finals de segle. Cal tenir present, però, que no totes les llengües amenaçades es troben en la mateixa situació. En alguns casos el procés de substitució lingüística ja es troba molt avançat, mentre que en d'altres potser només se'n comencen a detectar símptomes. Fishman (1991) va ser el primer a interessar-se per la qüestió i va dissenyar una escala, revisada per ell mateix (2001) i més endavant encara per Lewis i Simons (2010), per avaluar la transmissió intergeneracional d'una llengua amb diversos paràmetres. Des de llavors, també s'han proposat altres mètodes per avaluar-ne la viabilitat (Krauss 2007) o la vitalitat, en aquest últim cas per part de la UNESCO, que des del 1996 compila l'*Atles mundial de les llengües amenaçades*.

Actualment, el mètode que s'acostuma a fer servir més és l'Índex de Risc de Desaparició Lingüística (*Language Endangerment Index* en anglès; Lee i Van Way 2018), en el qual es basa el Catàleg de Llengües Amenaçades. L'índex per a cada llengua es calcula a partir de quatre factors, cada un dels quals es mesura

en una escala de 0 a 5, en què 0 és fora de perill i 5 representa perill crític. Aquests quatre factors són:

1. La transmissió intergeneracional de llengua: de pocs parlants d'edat avançada a tots els membres d'una comunitat, incloent-hi els infants;
2. El nombre de parlants: de menys de deu a més de cent mil;
3. El pes dels parlants dins de la comunitat: d'un percentatge petit i decreixent a un coneixement de la llengua generalitzat i estable;
4. Els dominis d'ús: d'un ús limitat a contextos religiosos i cerimonials a un ús generalitzat que inclou l'educació, els mitjans de comunicació i les comunicacions amb les institucions.

Segons Belew i Simpson (2018), el risc de desaparició lingüística més alt el trobem a Austràlia i l'Amèrica del Nord, on pràcticament la totalitat de llengües es troben amenaçades i la majoria tenen un índex d'entre 4 i 5. A l'Amèrica Central i l'Amèrica del Sud, prop de 75% de les llengües estan amenaçades, però els índexs són més baixos en el primer cas (2 o 3 de mitjana)

que no pas en el segon (3 o 4 de mitjana). El risc més baix el trobem a l'Àfrica, on els autors de l'estudi només compten el 25% de llengües com a amenaçades, amb un índex d'entre 1 i 2 de mitjana.

Una altra manera d'avaluar la pèrdua de diversitat és incloure factors lingüístics en l'anàlisi. Anderson (2011) elabora una llista de zones geogràfiques especialment sensibles a la pèrdua de diversitat lingüística, tot tenint en compte la diversitat genètica de les llengües que es parlen en una regió i els nivells de documentació lingüística que en tenim, a més del risc de desaparició lingüística. Les zones en què aquests tres factors conflueixen són cinc: l'altiplà del Pacífic nord-occidental, la conca del riu Amazones, el nord d' Austràlia, el centre de Sibèria i l'extrem nord-oriental de Rússia.

2.2. TIPOLOGIA I TERMINOLOGIA DELS CONTEXTOS D'AMENAÇA LINGÜÍSTICA

Tal com hem avançat en la introducció, sovint imaginem la revitalització lingüística com un grup de gent d'una comunitat petita i característica que intenta "salvar" la llengua ancestral. Aquest panorama podria ser fàcilment etiquetable amb la paraula *indígena*.

De fet, la majoria de literatura sobre revitalització lingüística prové del món anglosaxó, i a la vegada tracta majoritàriament casos de revitalització en contextos de colonització de pobles no occidentals. Això fa que altres tipologies quedin infra-representades en les propostes, models i metodologies per a la revitalització lingüística (Badosa 2016).

2.2.1. Tipologia dels contextos d'amenaça lingüística

En aquesta línia, sovint es treballa amb la dicotomia de comunitats preindustrials i comunitats postindustrials per classificar els diversos casos de revitalització lingüística. Els casos de comunitats preindustrials estarien caracteritzats per nivells alts d'analfabetisme, pobresa, condicions de vida dures, conflictes pel control de la terra i recursos naturals o desforestació. Els pobles afectats serien associats a l'etiqueta *indígena*. Un exemple característic podria ser un poble indígena de l'Amazones amb un historial de colonització que ha continuat després de les independències.

Pel que fa a les comunitats postindustrials, les característiques associades serien el fet de viure en un estat nació occidental o occidentalitzat, condicions de vida estables, accés a educació i mercat laboral de l'estat matriu però poc poder polític i desavantatge econòmic davant d'altres contrades de l'estat nació i/o de l'ètnia dominant. Un exemple característic podrien ser els sards i els corsos a Itàlia i França, respectivament.

Si bé és evident que els contextos d'aquestes dues tipologies són molt diferents, la casuística real és molt més complexa i no es pot reduir al nivell econòmic de les comunitats. El cas dels pobles amazònics migrats o forçats a migrar en entorns urbans i industrialitzats és només un dels molts contraexemples (Shulist 2013). Així i tot, a vegades les etiquetes serveixen per poder agrupar els casos per dissenyar models i polítiques més adequats. Algunes comunitats que acabem de mencionar estan englobades en la literatura sobre revitalització de llengües indígenes, feta sobretot al llarg del continent americà. Aquesta literatura

posa èmfasi a valorar el coneixement i tradició indígenes i no convertir-los en processos fets i pensats a la manera occidental. D'aquesta literatura, en què cada cop més els mateixos pobles indígenes estan participant, n'ha sorgit una revisió de termes i conceptes molt més còmoda i adequada a les realitats indígenes, com el rebuig al concepte de *mort de les llengües*, substituït per *llengües dorments*, o l'adopció de conceptes com *reclamació lingüística* o *desvetllament lingüístic* (com per exemple en el manual de desvetllament lingüístic de les llengües australianes de Hobson et al. 2010).

Més recentment, però, i sobretot amb l'aparició dels primers grans manuals de revitalització lingüística (Hinton, Huss, Roche 2018; Olko i Sallabank 2021), s'intenta donar una visió global que pugui donar compte de totes les situacions diverses que tenen lloc en les comunitats lingüístiques d'arreu del món (per a una tipologia de comunitats amb anàlisi d'exemples concrets, vegeu Flores Farfán i Olko 2021).

Amb un abast més petit i marcada pel fet que els estats nació van començar justament a Europa, també existeix una literatura sobre revitalització de llengües europees, que tendeix a posar èmfasi en els processos de construcció nacional (Badosa 2016). Podem sumar a aquest paraigua la literatura sobre casos semblants als europeus, com el kurd o l'amazic, en part gràcies a les comunitats diaspòriques a Europa.

2.2.2. Terminologia dels contextos d'amenaça lingüística

En qualsevol cas, tota aquesta casuística només reforça la necessitat de revisar, qüestionar i fins i tot restringir l'ús de con-

ceptes com *colonització* o *indígena* a casos pertinents. Aquests conceptes s'han d'aplicar amb cura als casos de revitalització lingüística. De la mateixa manera que no és el mateix dir que els pobles dels Andes van ser colonitzats a dir que ho són els gal·lecs o catalans, tampoc no significa el mateix ni comporta les mateixes assumpcions l'etiqueta *indígena* per a un poble autòcton de l'Amazones, un poble cimarró de l'Amazones, els pobles supervivents de les massacres dels colonitzadors a Califòrnia o Austràlia, els samis, els buriats de les estepes siberianes o els sidames de l'altiplà del Darfur.

Una visió "indigenista" de la diversitat lingüística, que pot pecar de romànticista, sovint pot oblidar que l'agent principal de l'homogeneïtzació, és a dir, de la supressió de la diversitat, són els estats nació, un invent occidental que va acompanyar la imposició del model capitalista i globalitzador a tot el món (Flores 2015) i, per tant, oblidada que bona part de les llengües del món han esdevingut amenaçades a causa de la imposició del model d'estat nació a tot el món.

Així, els nous estats nació de l'Àfrica i l'Àsia, i els estats nació hereus de la colonització europea d'Amèrica, són els principals agents d'homogeneïtzació i aniquilació de la diversitat (Flores 2014). Aquesta nova màquina homogeneïtzadora global és la que permet de predir que el 90% de les llengües poden arribar a situacions irreversibles en el transcurs d'aquest segle.

La visió "indigenista", doncs, pot deixar fora de l'equació les llengües amenaçades a causa dels processos de creació nacional d'Indonèsia, el Vietnam, Etiòpia o Mèxic, en què els responsables de les polítiques homogeneïtzadores han passat de

les mans dels colonitzadors europeus a les mans dels pobles que se'n van alliberar i han esdevingut el poder i les elits dels estats que n'han sorgit després. El fet que pobles anteriorment colonitzats colonitzin pobles més petits dins de les fronteres dels seus estats "alliberats" s'anomena *colonització interna*, i potser no ens hauria de sorprendre.

El concepte de colonització interna pot igualar per baix casos molt diferents, ja que pren el marc dels estats nació, hegemònic a tot el món avui dia, i del qual totes les minories són afectades d'una manera o altra, des dels europeus fins als oceànics, passant per Àfrica, Amèrica i Àsia. Aquesta manera d'entendre la colonització al segle XXI, que fuig dels relats dels grans imperis occidentals colonitzadors i accepta que qualsevol poble pot ser colonitzador, fa més còmodes segons quines etiquetes (ara ja no és tan forassenyat dir que els gallecs estan "colonitzats", de la mateixa manera que ho estan els tigrays a l'Estat etiop, dominat per altres pobles) i en fa menys rellevants d'altres, com la d'*indígena*.

Al capdavant, és important d'incloure i considerar tots els casos possibles per poder-ne aprendre i poder dissenyar metodologies, models i pràctiques més adequades i precises, comptant amb els membres de les comunitats i sense deixar ni ningú ni les necessitats de ningú fora.

2.3. LES CAUSES DE LA PÈRDUA DE DIVERSITAT LINGÜÍSTICA

Arribats a aquest punt cal que ens preguntem quines són les causes d'aquesta pèrdua de diversitat. Cada context presenta especificitats pròpies, però una de les causes més importants

és, com hem insistit més amunt, la colonització i les conseqüències que se'n deriven: la discriminació, la subjugació política i la subordinació econòmica, entre d'altres. La desigualtat sociopolítica entre dos grups o més genera una situació en la qual la posició social més desfavorida passa a associar-se de manera directa amb la llengua i cultura del grup local, fins a tal punt que la llengua pròpia es comença a percebre com un impediment per poder millorar socioeconòmicament. Aquest procés es coneix amb el nom de *dislocació social* (Grenoble 2011). És important remarcar, però, que aquests processos de dislocació són conseqüència de la colonització. Davis (2017) indica que sovint es culpabilitza els parlants pel fet de deixar de transmetre la llengua, tot obviant la pèrdua de poder polític i econòmic o la manca de sobirania dels grups subordinats.

Una segona causa que contribueix a la pèrdua de diversitat lingüística és la urbanització i els processos migratoris (tant nacionals com internacionals) que hi estan associats. D'alguna manera, la urbanització no deixa de ser una altra conseqüència de la colonització. Segons Grenoble (2022), els centres urbans imposen jerarquies a les llengües que s'hi parlen en funció del poder de cada grup, el nombre de parlants que tenen i la densitat de població. Així doncs, encara que les ciutats a primera vista semblin centres de diversitat i multilingüisme, hi predominen els processos d'assimilació lingüística i cultural.

Finalment, la globalització és un tercer factor que explica la pèrdua de diversitat lingüística. La globalització crea xarxes globals que incentiven l'ús d'una única llengua i l'homogeneïtzació cultural. Aquesta situació, que Grenoble (2011) caracteritza

de *dislocació cultural*, afegeix encara més pressió als grups lingüístics subordinats, que, a més de la llengua regional i nacional, veuen la necessitat d'aprendre llengües "globals" per poder progressar socioeconòmicament.

2.4. PER (A) QUÈ REVITALITZEM?

Un cop analitzades les causes principals i els diferents contextos en què s'esdevé, volem dedicar aquest apartat a entendre les motivacions i els objectius de la revitalització. Es tracta de dos conceptes fortament interrelacionats i difícils de tractar separatament.

Quan parlem dels motius que empenyen una comunitat a emprendre un procés de revitalització, cal tenir en compte que són molt diversos i representen un cúmul de motivacions individuals que poden diferir força entre comunitats. També hem de diferenciar entre processos de revitalització iniciats des d'entitats internes i externes a la comunitat, i quin paper hi juguen els membres de la comunitat i les seves diferents seccions amb els respectius interessos. Pel que fa als propòsits perseguits, trobem una heterogeneïtat semblant, en gran part per la interrelació mencionada més amunt, però amb un objectiu principal: augmentar l'ús i el coneixement de la llengua en procés de revitalització.

Tanmateix, tal com Grenoble (2021) afirma, la idea que l'objectiu principal dels afanys de revitalització acostuma a ser l'augment dels dominis lingüístics es queda curt. A escala comunitària, un dels principals factors que incideix en la motivació de revitalitzar és tot allò que envolta la identitat individual

i la grupal. Com ja hem mencionat en la introducció, són moltes les comunitats que inicien un procés de revitalització dins el marc d'un moviment més ampli que aspira a la recuperació d'espais simbòlics, com ara el reconeixement oficial, i materials, com ara suport polític i econòmic o la recuperació de les terres històriques. En conseqüència, els objectius relacionats amb aquestes motivacions van molt més enllà i el procés de revitalització no se centra únicament en la llengua.

Grenoble (2021) distingeix sis tipus de possibles motivacions i beneficis relacionats amb la revitalització que s'agrupen sota el paraigua de la identitat. Paga la pena fixar-nos sobretot en l'abast que tenen: afecten l'àmbit social, psicològic i fisiològic (de salut). Són els següents:

- 1) connectar amb els avantpassats, el passat i l'herència cultural,
- 2) sanar,
- 3) construir comunitat,
- 4) coneixement i cultura,
- 5) benestar, i
- 6) beneficis cognitius.

Grenoble 2021:10

Com es pot intuir, es tracta de categories de les quals es poden desdibuixar fàcilment les fronteres: una actuació en una de les sis àrees mencionades gairebé sempre tindrà repercussions en les altres. Aquesta interrelació comporta dos avantatges: en primer lloc, pot tenir un efecte expansiu en els beneficis que

comporta qualsevol actuació en una de les àrees. En segon lloc, facilita la incorporació i unió d'esforços individuals que poden partir de motivacions molt variades. Com diu Grenoble (2021): "Persones diferents tenen idees diferents sobre el perquè de voler revitalitzar i no hi ha una única raó correcta."¹

En resum, qualsevol motiu és bo per iniciar un procés que és molt beneficiós per a una comunitat sencera.

Més enllà d'aquestes consideracions, cal tenir present que qualsevol motivació inicial és susceptible a incorporar canvis al llarg del procés de revitalització, justament perquè, com veurem en el proper apartat i també quan parlarem d'exemples concrets, cada un d'ells passa per etapes diferents que faran necessària l'adaptació d'objectius, dinamisme i flexibilitat. A més, i com s'ha dit prèviament quan parlàvem dels agents de la revitalització, es tracta d'un procés molt més ampli que involucra diversos agents en les escales individual, col·lectiva i social. En resum, totes aquestes característiques fan que es tracti d'un procés amb finalitats, motivacions i beneficis canviants i sovint de caràcter més aviat sociològic que lingüístic.

A continuació parlarem de cada una de les motivacions i beneficis més destacats, tal com els recull Grenoble, per així donar una imatge més completa del perquè i del per a què dels processos de revitalització. En primer lloc, trobem la idea de (re)connectar amb els avantpassats, el passat i l'herència cultural. Aquesta idea va lligada a la de revitalització cultural en

¹ Grenoble 2021:9: "Different people have different ideas about why they want to revitalize, and there is no single right reason."

un sentit més ampli i és que la llengua forma part del llegat cultural de molts pobles. La llengua acostuma a jugar un paper fonamental en les pràctiques religioses, espirituals i culturals. Per a alguns pobles que han patit la pèrdua o reducció de domini de la llengua pròpia, tornar a accedir a aquests coneixements, per exemple per entendre la relació entre cultura i espiritualitat, només és possible a través de la llengua ancestral.

En segon lloc, la necessitat de sanar les ferides d'un passat traumàtic és una motivació poderosa per a moltes comunitats. En aquest sentit, la consciència d'estar patint o d'haver patit una situació d'opressió i supressió de la cultura i llengua pròpies són el motor del desig per recuperar el que és perdut. També pot formar part d'un combat per la resistència a l'assimilació, per l'autodeterminació i/o la descolonització. La capacitat sanadora de revitalitzar és real, no només en l'àmbit ideològic sinó també en el psicològic i fisiològic.

En tercer lloc, la motivació per construir comunitat pot ser decisiva. Es tracta d'un benefici que no sempre és el fet desencadenant, però que esdevé un vehicle important per als individus que decideixen participar en un procés de revitalització. Les trobades per aprendre, compartir, intercanviar o planificar són freqüents durant aquests processos i els beneficis socials, els nous lligams i formes de relacionar-se (a través de la llengua ancestral) en són una conseqüència agradable. A més, es tracta d'un lloc del qual sorgeixen possibles líders futurs que puguin continuar expandint els coneixements dins la comunitat.

En quart lloc, relacionat amb la idea que ja hem mencionat a la introducció, trobem el binomi llengua-cultura. La motivació

per explorar la llengua per entendre, recuperar i preservar els coneixements culturals no només mou les comunitats indígenes. La comunitat científica, en especial el sector sanitari, es podria beneficiar de la preservació de coneixements inherents a les llengües locals. Per exemple, els noms de plantes medicinals sovint donen informació sobre les possibilitats del seu ús. Passa el mateix amb el menjar, els noms del qual poden oferir informació tan diversa com el mode de preparació i cocció o els perills que pot comportar-ne el consum. Segueixen innumbrables exemples pel valor cultural d'una llengua relacionats amb els oficis (que alberguen un vocabulari altament específic), les maneres de parlar adaptades al context social (independentment de les paraules exactes, hi ha maneres específiques d'adreçar-se als infants o als ancians, situacions socials amb un codi específic) i els cultes, les creences espirituals i les religions. En definitiva, sota aquest punt podem relacionar novament la revitalització cultural amb la revitalització lingüística.

En cinquè lloc, trobem el benestar mental i físic com a benefici possible d'un procés de revitalització. Estudis en diferents comunitats demostren que es tracta d'una relació causa-efecte demostrable. En moltes comunitats en què s'han aplicat programes de revitalització s'ha observat una millora clara en els nivells de benestar físic i mental al llarg del procés (vegeu Sivak *et al.* 2019). Aquesta hauria de ser una motivació no només per a les comunitats mateixes, sinó per als governs centrals, líders

polítics i socials en general, per plantejar-se una revitalització.

En sisè i últim lloc, topem amb un dels prejudicis més perpetuats que envolta la gestió de la diversitat lingüística. Els beneficis cognitius del bilingüisme o multilingüisme han quedat llargament demostrats, en contra del prejudici que l'aprenentatge de més d'una llengua, sobretot en edat infantil, seria perjudicial per a la competència completa en una llengua majoritària que s'aspira a dominar. Molts processos de substitució lingüística es basen en aquesta creença falsa, però estudis amb grups d'estudiants en programes monolingües en la llengua majoritària en comparació amb grups d'estudiants en programes bilingües o programes d'immersió lingüística en llengües diferents de la majoritària mostren un millor rendiment en aquest últim grup. Les persones multilingües també es mostren menys propenses a patir malalties degeneratives neuronals com l'Alzheimer i la demència en comparació amb altres de la mateixa edat.

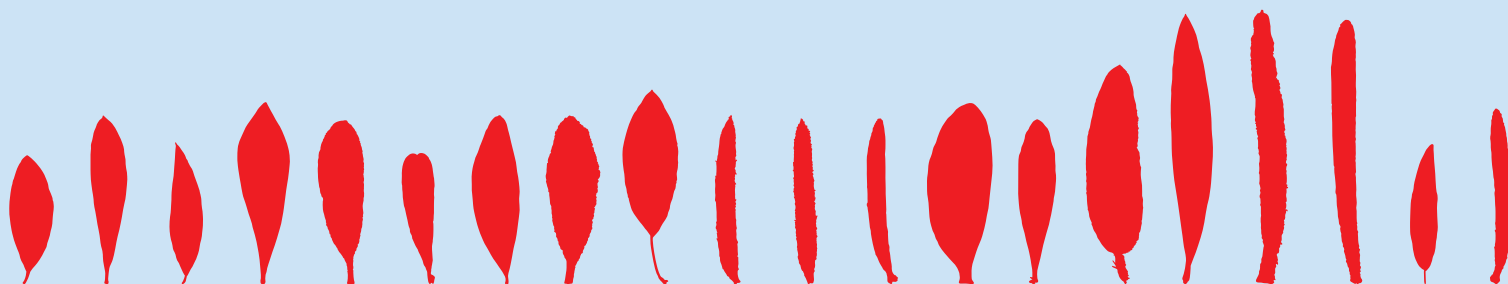
En aquest subapartat hem examinat múltiples motivacions, raons i beneficis que envolten la revitalització lingüística per tancar el capítol sobre les llengües amenaçades, les causes de la pèrdua de la diversitat i els motius per revitalitzar. En el capítol següent mirarem de familiaritzar el lector amb les metodologies aplicades al procés de revitalització, els recursos tecnològics al seu servei i les possibles feines dels lingüistes en aquest procés.

—

3.

EL PROCÉS DE REVITALITZACIÓ

ALBERT BADOSA I ALBERT VENTAYOL

3. EL PROCÉS DE REVITALITZACIÓ

ALBERT BADOSA I ALBERT VENTAYOL

La revitalització no és una resposta automàtica i generalitzada a un procés de substitució lingüística. Normalment, és un procés que comença a títol individual, sobretot entre persones a les quals no es va transmetre la llengua a casa i volen reconnectar amb la llengua i cultura pròpies, tal com hem explicat en el subapartat anterior. Perquè un procés de revitalització lingüística es generalitzi dins una comunitat i vagi més enllà d'esforços individuals, sovint cal que primer canviïn les actituds i prejudicis vers la llengua. En aquesta secció tractem els diferents models que es poden implementar en un procés de revitalització lingüística, les eines tecnològiques que es poden fer servir i les contribucions que poden fer-hi els lingüistes.

3.1. METODOLOGIES PER A LA REVITALITZACIÓ LINGÜÍSTICA

A l'hora de dissenyar i implementar un procés de revitalització lingüística cal distingir dos contextos: l'adquisició per part d'infants i l'aprenentatge per part d'adults (Hinton 2001, 2018). Aquesta distinció és vàlida tant per a una llengua en procés de substitució com per a una llengua dorment (és a dir, sense parlants en actiu, sovint des de fa dècades o fins i tot segles), ja que respon més aviat a les distintes necessitats en el procés

d'aprenentatge que no pas a qüestions lingüístiques en si. Això no vol dir, però, que siguin mútuament excloents. Al contrari. Els processos de revitalització que han tingut més èxit combinen estratègies relacionades amb els dos contextos diferents per fomentar l'ús de la llengua dins de la comunitat i crear les condicions necessàries per reprendre'n la transmissió intergeneracional.

Quant a l'adquisició per part d'infants, Hinton (2001, 2018) destaca principalment tres estratègies: l'aprenentatge de la llengua a casa, els nius lingüístics i l'ensenyament de la llengua a l'escola. La primera estratègia, l'aprenentatge de la llengua a casa, pot semblar una obvietat. Així i tot, és més complicat d'implementar del que pot semblar a primera vista, ja que els pares pot ser que o bé no parlin la llengua, o bé que ells també l'estiguin aprenent. En aquest últim cas, interactuar amb un infant en una segona llengua que s'està adquirint és difícil: els usos lingüístics propis d'interaccions quotidianes com ara canviar bolquers o posar un fill a la cadireta del cotxe rarament s'acostumen a aprendre en una classe d'adults.

Com a reacció a les dificultats d'incorporar la llengua a casa, als anys vuitanta van sorgir els nius lingüístics (*language*

nest en anglès, i *te kohanga reo* en maori), primer a Nova Zelanda i dos anys després a Hawaii. La premissa dels nius lingüístics és que si els nens no tenen accés a la llengua a casa, pels motius que sigui, cal trobar altres maneres d'apropar-los-la. Els nius lingüístics funcionen com a llars d'infants en què els nens en edat preescolar poden passar una part important del dia i estar immersos en la llengua (vegeu Hinton 2001, 2018). Sovint es recolzen en la generació dels avis per funcionar, sobretot si la dels pares no ha tingut accés a la llengua. L'èxit dels nius lingüístics, però, és temporal si els infants no tenen oportunitat de fer servir la llengua o continuar-hi exposats en edat escolar.

L'ensenyament de la llengua a l'escola, doncs, és útil a l'hora de crear continuïtat en el procés d'adquisició. En aquest àmbit, però, les iniciatives varien força en funció de la regularització de l'educació en cada país, el reconeixement institucional de la llengua, el finançament disponible, etc. Hi ha tres models que s'han implementat segons el grau de presència de la llengua a l'escola: l'escolarització immersiva, en què l'ensenyament és íntegrament en la llengua que s'està revitalitzant; l'educació bilingüe, en què la llengua dominant i la recessiva es divideixen els àmbits d'ús —una divisió que al llarg del procés d'escolarització pot ser equitativa i constant o bé desigual i canviant—, i l'escolarització en la llengua dominant amb classes de la llengua en procés de revitalització, normalment com a llengua estrangera.

Més enllà de les estratègies relacionades amb l'adquisició lingüística a l'edat infantil, els processos de revitalització acostumen a anar acompanyats de programes destinats als adults. Com hem vist, l'ús de la llengua a casa i a l'escola no és possible

sense pares i professors que la parlin. Les estratègies a l'hora de fomentar l'aprenentatge entre adults són força variades, però Hinton (2001, 2018) en destaca tres de principals: classes per a adults, programes de mestre-aprenent i aprenentatge a través de la documentació.

Les classes per a adults són una eina efectiva per a comunitats que es troben en contextos més urbans, tenen suport institucional i poden oferir-les a través d'una universitat, centre cívic o biblioteca locals. Les metodologies varien en funció del context i els trets lingüístics de la llengua, però l'ensenyament s'acostuma a enfocar des de la perspectiva de l'aprenentatge de llengües estrangeres. L'èxit d'aquestes classes acostuma a dependre del grau de compromís de l'estudiant i de les hores que hi pugui dedicar.

Tot i això, moltes comunitats no tenen els recursos econòmics o el suport institucional per poder dur a terme aquest tipus de classes. Una alternativa són els programes de mestre-aprenent (*master-apprentice* en anglès), que van aparèixer als anys noranta entre les comunitats natives americanes de Califòrnia. Segons Hinton (2001, 2018), aquest mètode intenta reproduir estratègies informals d'aprenentatge de llengües que les persones fan servir a títol individual. Així doncs, s'aparella un parlant (el mestre) amb un estudiant (l'aprenent) per crear una bombolla immersiva en què l'adquisició té lloc mentre totes dues persones fan plegades activitats quotidianes, com ara cuinar, anar al supermercat o fer la bugada. Els programes de mestre-aprenent donen prioritat a la llengua oral i emfasitzen l'ús de la comunicació no verbal per explicar sig-

nificats o fer-se entendre, en comptes de recórrer a la llengua dominant. Tot i la simplicitat del mètode, aquests programes sovint s'enfronten a la manca d'una comunitat lingüística en què els aprenents puguin interactuar i fer servir la llengua amb altres persones.

Finalment, una tercera opció són els programes que fomenten l'aprenentatge a través de la documentació lingüística. Aquest acostuma a ser l'únic mètode disponible en contextos en què la llengua s'ha deixat de transmetre del tot, però n'han quedat enregistraments escrits, sovint de l'època colonial. En són exemple els casos del kurna a Austràlia o el wampanoag als Estats Units. En aquests casos, primer de tot, cal poder accedir als arxius de biblioteques i museus en què es troben els materials documentats, i, després, trobar la manera de desxifrar-los i fer-los servir com a materials didàctics per a l'ensenyament i l'aprenentatge de la llengua. És, doncs, un procés força llarg i molt complex.

La revitalització a través de la documentació, però, es posa en pràctica també en casos en què la llengua encara es transmet. De fet, durant l'última dècada, el desenvolupament de materials pedagògics s'ha integrat cada vegada més en els processos de documentació lingüística, els quals ara com ara es duen a terme d'una manera molt més col·laborativa i tenint en compte les necessitats i objectius dels grups etnolingüístics amb qui treballa el lingüista (Yamada 2007, Czaykowska-Higgins 2009, Cruz i Woodbury 2014). Els materials que es dissenyen varien força en funció dels enregistraments que s'hagin fet, el grau de comprensió que es tingui de la llengua en procés

de descripció i del públic a qui estiguin dirigits dins de la comunitat. Tot i això, sovint es produeixen jocs lingüístics, aplicacions per a mòbils o texts interactius amb explicacions i àudios.

A l'hora d'implementar un procés de revitalització lingüística, doncs, se segueixen diverses metodologies en funció de les necessitats i els recursos de cada comunitat. Amb tot, les estratègies que s'acostumen a seguir se centren a fomentar nous parlants, tant entre els adults com entre els infants. L'objectiu, al cap i a la fi, sempre és el mateix: estimular l'ús social de la llengua i incentivar-ne la transmissió intergeneracional.

3.2. RECURSOS TECNOLÒGICS PER A LA REVITALITZACIÓ

Durant els últims vint anys, les tecnologies de la informació també han anat prenent força en el context de la revitalització lingüística. Els recursos tecnològics que han anat apareixent han permès d'elaborar materials pedagògics molt més interactius, tot incorporant àudio, imatges o vídeo. A més, internet ha obert la porta a crear dominis lingüístics nous (Eisenlohr 2004, Galla 2016, Lillehaugen 2016). De fet, la presència de llengües amenaçades en entorns digitals permet lluitar contra les ideologies lingüístiques que les titllen de "llengües arcaiques" o "reliques del passat" i mostren que són llengües tan vàlides per al món contemporani com qualsevol altra (McHenry 2002, Bird 2018). Finalment, l'ús de la tecnologia per a la revitalització lingüística acostuma a atraure els més joves dins d'una comunitat, els quals tenen un paper fonamental a l'hora de mantenir una llengua en ús (McCarthy i Wyman 2009).

Un primer exemple de tecnologia digital per a la revitalit-

zació és el projecte *Mother Tongues*. Aquesta plataforma ofereix en accés i codi oberts la possibilitat de crear diccionaris en format d'aplicació mòbil i actualment compta amb 15 llengües natives amenaçades de la costa del Pacífic nord-occidental dels Estats Units. Dins del terreny de les aplicacions mòbils també trobem *Thornton Media*, una iniciativa que desenvolupa exclusivament aplicacions per aprendre llengües natives americanes.

Més enllà de les aplicacions hi ha també iniciatives per crear plataformes en línia amb materials multimèdia, com ara la plataforma *Owoksape* de *The Language Conservancy* o el model de *7000 Languages*. Aquestes dues organitzacions acostumen a formar col·laboracions amb comunitats que parlen una llengua i els ofereixen el suport tecnològic per a la producció i manteniment de materials didàctics en línia.

Troblem també recursos digitals que promouen l'aprenentatge lingüístic d'una manera lúdica. Per exemple, el grup *Native Teaching Aids*, a més de diccionaris en línia i aplicacions per a mòbil, desenvolupa també jocs analògics i digitals orientats a aprendre una llengua. També *Duolingo* aplica el seu model de gamificació per a l'aprenentatge de llengües en el context de llengües amenaçades. Actualment, des de l'anglès n'ofereix cinc: navajo, hawaià, ídix, gaèlic irlandès i gal·lès; també hi és el català per a castellanoparlants.

Per acabar, les llengües amenaçades cada cop són més presents en les xarxes socials. Hi ha diversos comptes que promouen temes de revitalització lingüística i donen veu a parlants de comunitats diferents. A Twitter, el compte *Activismo digital*

de *lenguas indígenas* (@ActLenguas) n'és un bon exemple. Altres comptes se centren sobretot en una llengua concreta i en fan promoció, com ara @lets_learn_mixteco, o @evenkieven a Instagram.

Els mitjans tecnològics són, en definitiva, una eina que se suma al servei de la revitalització quan es fan servir amb consciència, i tenen un gran poder per arribar a la gent si es té l'accés a les tecnologies en qüestió i se'n fa la promoció adequada. Després d'aquesta part metodològica més genèrica, tot seguit parlarem amb més detall del rol i de la feina del lingüista en els processos de revitalització.

3.3. LA FEINA DEL LINGÜISTA

La revitalització lingüística com a disciplina, tal com hem vist, neix en gran part de la lingüística. Això fa que pugui semblar que és la lingüística qui s'ha d'encarregar dels projectes de revitalització, però com també hem vist, els agents de la revitalització generalment no tenen a veure amb la lingüística i encara menys amb el món acadèmic. Els lingüistes potser van ser els primers a identificar el fenomen com a global i catastròfic, però només des de l'acadèmia no es pot lluitar per revertir un problema les causes del qual, recordem, són extralingüístiques.

De la mateixa manera que els biòlegs no poden salvar la diversitat biològica i ecològica del món, les amenaces de les quals també són extrabiològiques (ho són els models econòmics, la política, etcètera), no existeix el concepte de *lingüista salvador de llengües*, que és la manera com s'ha pensat, de manera romàntica i idealitzadora, el rol del lingüista durant les úl-

times dècades. Dit això, sí que hi ha un seguit de tasques que els lingüistes poden fer en tant que professionals del llenguatge i de les llengües.

3.3.1. Documentació

La documentació i la revitalització lingüístiques estan estretament relacionades. Ambdues van néixer els anys noranta davant la pèrdua accelerada de diversitat lingüística al món. Mentre que la revitalització neix i se centra en les comunitats que parlen llengües amenaçades, la documentació lingüística és una feina que sorgeix enfocada a les llengües: els lingüistes s'organitzen per registrar corpus lingüístics representatius de tantes llengües com es pugui.

La documentació lingüística consisteix a crear un registre multifuncional i durador d'una llengua (Himmelman 2006). En paraules de Peter Austin, la documentació pretén crear mostres audiovisuals d'usos i actes lingüístics, des de converses quotidianes fins a narratives (*storytelling*) o activitats ritualitzades com pregàries, cerimònies i rituals. La idea és crear una col·lecció organitzada (un corpus) d'exemples de l'ús de la llengua en contextos socials i culturals.²

La documentació i la revitalització lingüístiques sempre han tingut una relació evident: s'ha dit que la primera pot aju-

dar la segona. Els casos en què se sol contemplar una col·laboració entre les pràctiques de documentació i les de revitalització són sobretot els de llengües sense transmissió, en què es puguin consultar les pràctiques lingüístiques dels avantpassats, quan la llengua era usada diàriament (el que es coneix com a llegat material de la llengua). Els corpus lingüístics derivats de la documentació es poden usar també per tenir un corpus a partir del qual elaborar materials per aprendre la llengua, des d'una gramàtica fins a llibres de text o diccionaris. Finalment, es poden usar per reconstruir llengües dorments.

La realitat, però, és que els corpus derivats d'una feina de documentació clàssica no solen ser gaire útils per a projectes de revitalització, per una sèrie de raons que podeu llegir a Austin (2021:202-3). Tal com Austin recomana, si es pretén dur a terme un projecte de documentació que serveixi als propòsits d'un conseqüent o existent projecte de revitalització, s'han de tenir en compte les actituds i reaccions tant dels parlants com dels aprenents de la llengua en qüestió. Les recomanacions per dissenyar un projecte de documentació que pugui ser com més aprofitable millor per a un projecte de revitalització són, essencialment, que sigui un projecte col·laboratiu entre lingüistes i membres de la comunitat i que sigui realment pràctic per als aprenents de la llengua.

En tant que disciplines molt noves, la documentació i la revitalització han anat canviant al llarg de les últimes tres dècades i han anat descolonitzant-se i sortint de l'acadèmia. En el cas de la documentació, cada cop hi ha més membres de comunitats que parlen llengües amenaçades que es formen en

² “[The language documentation documentation] approach aims to create audio-visual samples of language use and performances, ranging from everyday conversations to narratives (story telling) to more ritualized activities such as prayers, ceremonies, and recitations. The idea is to create an organized collection (called a ‘corpus’) of examples of the use of the language in their social and cultural contexts” (Austin 2021:199-200).”

lingüística amb l'objectiu de documentar les seves llengües i de poder deixar-ne un registre per a la posteritat.

3.3.2. Descripció

La descripció és una disciplina que sovint es lliga a la documentació dins el sintagma *documentació i descripció de llengües*. Podríem dir que la descripció és el pas següent a la documentació, una feina que també fa un lingüista amb formació (tot i que no necessàriament el mateix que ha fet la documentació).

La descripció lingüística consisteix a donar compte de les estructures de funcionament de la llengua per a propòsits acadèmics, i normalment (cada cop menys) inclou la tríada següent: a) lèxic o diccionari; b) gramàtica, i c) corpus. Les descripcions, per tant, poden derivar de corpus obtinguts de la documentació lingüística, però no necessàriament.

Les gramàtiques descriptives estan basades en l'ús de la llengua (expliquen com es parla), al contrari que les gramàtiques destinades a l'ensenyament o a l'aprenentatge, que normalment són prescriptives (ensenyen com s'ha de parlar). Una bona descripció d'una llengua és important per a una bona elaboració de materials d'ensenyament i aprenentatge o per reconstruir la llengua en cas que sigui dormant. També és important per al possible disseny i elaboració d'un estàndard lingüístic per a la llengua en qüestió, en cas que la comunitat vulgui estandarditzar-la, un procés que pot ser molt problemàtic i pot fer ressorgir divisions entre la comunitat o actituds puristes.

Ens hem anat referint en singular als lingüistes que treballen en documentació i descripció de llengües. Si bé existeixen

grups d'investigació o expedicions de recerca que treballen de manera conjunta en projectes de documentació i descripció, com per exemple dins la tradició de la lingüística russa, normalment són fets per una persona sola. Això es pot deure a les inèrcies de l'acadèmia, al fet que aquests projectes solen ser tesis doctorals d'estudiants de doctorat o a l'escassetat de lingüistes que s'hi dediquen, entre altres causes possibles.

3.3.3. Aprenentatge i ensenyament de llengües

La formació tècnica, teòrica i pràctica dels lingüistes fa que siguin bons candidats per al desenvolupament d'eines d'aprenentatge i ensenyament de les llengües a revitalitzar. Els productes derivats poden anar des dels clàssics llibres de text fins a derivats tecnològicament complexos com aplicacions per treballar la gramàtica, passant per audiollibres, pòdcasts o programes de ràdio, diàlegs, narracions, vídeos subtitulats o els imprescindibles diccionaris, cada cop més digitals. Tot i que no tots els lingüistes en dominen les tecnologies necessàries, continuen sent bons candidats potencials, ja que les tecnologies de reconeixement de parla, la lingüística computacional o la lingüística aplicada són disciplines intrínsecament lligades a la lingüística.

En aquest sentit, moltes comunitats, sobretot del món anglosaxó (Austràlia, Nord-amèrica) contracten lingüistes perquè treballin en projectes de la revitalització lingüística duts a terme per la mateixa comunitat. Les comunitats de parlants, que en aquests casos majoritàriament entren dins l'etiqueta d'*indígena*, necessiten professionals que els ajudin amb les parts més tècniques o més teòriques del projecte de revitalització.

3.3.4. Assessorament

Els lingüistes poden també observar i avaluar projectes de revitalització lingüística des d'una posició externa, sigui a instàncies de la comunitat o responent a interessos particulars, i normalment per a la realització de tasques acadèmiques. L'avaluació externa pot descobrir les febleses dels projectes de revitalització per millorar-los o donar-ne a conèixer les fortaleeses a agents d'altres projectes de revitalització.

És en aquestes darreres situacions quan el lingüista té l'oportunitat de baixar de la torre d'ivori de l'acadèmia i barrejar-se en el món laboral i/o activista i participar de l'acció social, tot intentant causar un impacte positiu per a les comunitats que han engegat projectes de revitalització. No hem d'oblidar que les tasques acadèmiques proporcionen un salari i prestigi al lingüista que s'hi dedica, i que ajudar les comunitats és una manera de retornar-los el fet que hagin compartit la seva llengua amb el lingüista. L'experiència i expertesa del lingüista és important per als projectes de revitalització, no només per la seva perspectiva diferent, més tècnica i teòrica, sinó també pel seu impacte social com a membre de l'elit intel·lectual acadèmica. Si el lingüista és un membre de la comunitat, o d'una altra comunitat amenaçada (dues grans raons per començar els estudis de lingüística), aquesta experiència pot ser encara més valuosa, o, per contra, fer que el lingüista es prengui la seva feina com una qüestió personal o fins i tot vital.

A continuació presentem una llista de tasques més concreta que es deriva dels quatre punts vists anteriorment. Depenent de la situació lingüística i del tipus de projecte, es pot

requerir el lingüista per fer una feina o una altra:

- Requisits tècnics: diccionaris en línia, gramàtiques en línia, programació, processament de llenguatge natural;
- Eina de lingüista de camp: documentació i descripció de llengües amenaçades, més o menys difícil segons el grau d'amenaça;
- Requisits de professional de la llengua: elaboració d'una gramàtica i un diccionari per a la llengua;
- Elaboració de materials d'aprenentatge i ensenyament de la llengua (llibres, vídeos, aplicacions);
- Col·laboració en l'organització d'activitats d'ensenyament i aprenentatge de la llengua (professor, assessor, organitzador, etc.);
- Pont entre les institucions acadèmiques i de finançament i les comunitats, tant per la documentació (Firebird, ELDP) com per a la revitalització (ELF);
- Projectes de recerca que avaluin, assessorin i acompanyin projectes de revitalització;
- Projectes de recerca participativa i activista;
- Tasques de divulgació dels projectes de revitalització lingüística o dels problemes que afronten les comunitats;
- Agent recaptador de finançament via canals públics, privats o acadèmics per a projectes de revitalització lingüística (o indirectament per a projectes de documentació i descripció o fins i tot d'ecologia, protecció de boscos... en definitiva, projectes destinats a millorar la vida de les comunitats o reparar els greuges històrics que les amenacen).

En aquesta secció hem recordat que si bé els lingüistes van ser els primers que van identificar la globalitat del problema i la situació greu de risc per al conjunt de la diversitat lingüística del planeta, les causes d'aquesta pèrdua no són pas lingüístiques, i per tant les seves solucions tampoc no ho són. També hem avaluat les possibilitats reals dels lingüistes de col·laborar i participar en projectes de revitalització lingüística contribuint-hi amb la seva formació, tant dins com fora de l'acadèmia.

Recordem que anteriorment hem vist quines eines i materials solen dissenyar-se, disseminar-se i usar-se entre les comunitats que han engegat processos de revitalització lingüística. Si bé no és necessari que un lingüista hi prengui part, la seva expertesa és sovint ben valorada per ajudar les comunitats a complir els seus objectius. En la secció següent intentarem explicar les problemàtiques que sorgeixen a l'hora de gestionar projectes de revitalització lingüística.

3.4. OBSTACLES A SUPERAR A L'HORA DE REVITALITZAR

Gestionar projectes de revitalització lingüística implica gestionar el treball d'éssers humans amb rols i interessos diferents. Revitalitzar una llengua va de les relacions intracomunitàries i extracomunitàries en el marc d'un projecte conjunt, en què la llengua només és l'objectiu final, però entremig hi ha molta gent a qui cal tenir en compte. Tal com hem anat repetint al llarg d'aquest dossier, les causes de la desaparició de les llengües són exclusivament extralingüístiques: no tenen res a veure amb les llengües en si. Revitalitzar una llengua implica, doncs, intentar

revertir els factors que l'han duta a desaparèixer de la vida de la comunitat que n'és hereva i, per tant, coordinar un grup de gent per a remar alhora cap a un propòsit comú, tot travessant esculls que poden ser molt sensibles tant per als membres de la comunitat com per als que no ho són.

Les ideologies i actituds lingüístiques haurien de ser un dels grans focus de qualsevol projecte de revitalització. Les ideologies lingüístiques són les creences, sensacions i assumpcions sobre llengua socialment compartides i que afecten les diferents formes del sistema lingüístic d'un lloc particular. Les actituds lingüístiques són la manifestació quotidiana de les ideologies lingüístiques (subconscients i normalment no manifestades). Una llengua amenaçada normalment tindrà associades ideologies i actituds negatives (prejudicis com "no és una llengua", "parlem malament", "no tenim gramàtica", "no és estàndard", "és lletja", "no és oficial", "és heretge", "és inútil", etc.), mentre que la llengua dominant en tindrà de positives ("és la llengua estàndard", "és oficial", "és sagrada", "és bonica", "s'ensenya a l'escola", "és útil", "té prestigi", etc.). No combatre les ideologies negatives i el passat de discriminació que ha patit la comunitat i que les ha causades pot comprometre el projecte de revitalització, que pot esdevenir inútil (Dołowy-Rybińska i Hornsby 2021).

Revitalitzar —és a dir, canviar les ideologies, les actituds i, en última instància, les pràctiques lingüístiques— és una tasca àrdua, ja que implica actuar a molts nivells i amb molts actors diversos. Podem dividir els nivells d'actuació en dos: el nivell extracomunitari i l'intracomunitari, amb obstacles diferents a superar.

3.4.1. Problemes extracomunitaris

Participar de l'esfera extracomunitària implica relacionar-se amb les institucions dominants hereves o directament responsables de la discriminació històrica envers la comunitat que ha dut la llengua a una situació d'amenaça. Si bé no tots els membres de la comunitat dominant poden ser bel·ligerants contra un projecte de revitalització lingüística, les institucions dominants solen ser més (o molt) reticents.

A l'hora de contactar amb les esferes del poder, cal examinar si el context polític és més favorable o menys. Pot ser recomanable demanar segons quines coses segons el color polític que hi hagi, com per exemple l'oficialitat de la llengua o el reconeixement de genocidis històrics. En aquesta línia, és important de saber si es tracta d'unes institucions disposades a reparar greuges del passat o, per contra, si són tan repressives encara, o fins i tot més (Wicherkiewicz 2021).

Relacionat amb el context polític, no podem oblidar de conèixer el context econòmic i el demogràfic de la comunitat, sovint interrelacionats i dependents de les decisions del poder polític. En l'àmbit econòmic, hem d'avaluar quin sistema impera en la societat dominant i en la societat dominada. Hi pot haver relacions d'extracció de recursos naturals o desforestació, com a l'Amèrica del Sud i Central, o explotació turística de les terres de la comunitat, com per exemple a Hawaii.

Seguint el fil econòmic, és vital de conèixer les oportunitats econòmiques de les terres de la comunitat per millorar-les amb projectes que permetin un desenvolupament còmode de la vida i que no malmetin el vincle entre llengua o territori, és a dir,

que permetin als membres de la comunitat de quedar-se a les seves terres i no haver d'emigrar per a guanyar-se la vida.

El fil econòmic ens mena al fil demogràfic. No són el mateix unes terres habitades al cent per cent per membres de la comunitat que unes terres on els membres de la comunitat són un 5%, un 20% o un 60%. Les dinàmiques demogràfiques, tan importants a llocs com Irlanda del Nord, poden ser clau per a l'adjudicació o aprovació de projectes econòmics, polítics o educatius.

Un exemple molt clar sobre el context econòmic i demogràfic és el que trobarem amb més detall en el capítol 4: la colonització econòmica de Soràbia mitjançant mines d'extracció de carbó va provocar allaus migratòries de germànòfons cap a Soràbia. Un cop les mines han cessat de funcionar, Soràbia és una regió empobrida d'on els joves emigren cap a zones urbanes germanòfones.

Una de les batalles que sol estar sempre sobre la taula en els projectes de revitalització és la inclusió de les llengües a l'escola, que sovint és la gran aposta o la punta de llança del projecte. Cal recordar, però, que si bé la inclusió de la llengua dominada a l'escola pot millorar la competència i prestigi de la llengua, també pot tenir conseqüències negatives, com per exemple afectar la transmissió de la llengua, que es deixa de transmetre perquè ja s'ensenya a l'escola. La participació en aquest àmbit implica una participació activa en les institucions de l'estat, cosa que pot afectar les comunitats en lluita contínua amb l'estat i dividir-les, o altres aspectes com la manca de professors o materials que pot repercutir en l'educació dels infants de la comunitat, entre d'altres. L'escola va molt bé a l'hora d'homogeneïtzar llengües, però no necessàriament a l'hora de salvar-les.

Finalment, i no menys important, cal saber quines institucions poden ser més favorables a ajudar els processos de revitalització. D'això n'hem parlat sobretot pel que fa a la política, però també s'ha de tenir en compte el finançament. És important d'identificar aquelles institucions estatals o internacionals que poden aportar finançament al projecte. Si bé es poden fer moltes activitats amb voluntaris, una bona organització que vulgui avançar més enllà d'unes hores extra els caps de setmana necessita fonts de finançament constants i estables.

La lluita contra el poder polític és feixuga, llarga i amb poques recompenses. En tots els casos, és sempre molt més difícil canviar l'estatu quo des de baix que no pas imposar-ne un de nou des de dalt.

3.4.2. Problemes intracomunitaris

Les dinàmiques intracomunitàries poden ser difícils de gestionar. Es pot donar el cas que els impulsors dels projectes de revitalització siguin joves a qui no s'ha transmès la llengua, i que fer que els adults s'hi impliquin sigui una tasca impossible per les raons (derivades d'abusos històrics) que han empès els adults a deixar de transmetre-la. Es pot donar també el cas que els interessos dels líders de la comunitat no es corresponguin amb els dels representants del poder dominant dins la comunitat, i que remin en direccions contràries. I així, fins a una situació particular per a cada comunitat.

Leonard (2021) ofereix consells per a una bona organització de la gent implicada en un procés de revitalització. Primerament, s'han d'entendre les relacions i exercicis del poder i les dinàmiques

de la comunitat per a saber-hi navegar i trobar-hi possibilitats i camins d'acció. I després, s'ha de saber guiar, gestionar i alinear els interessos del capital humà d'un projecte de revitalització, així com saber treure partit de les fortaleses de tots els grups i faccions i implicar-hi el nombre més gran de gent possible, alhora que cal fer sentir tothom valorat, inclòs, apel·lat i motivat.

Empoderar una comunitat i els seus individus implica incidir en l'esfera psicològica, i sovint també revisitar traumes del passat o revisar prejudicis i autoodis ben arrelats. Si aquests traumes històrics estan més arrelats o són més recents, els membres de la comunitat poden ser més reticents a enfrontar-s'hi. Superar-los, però, pot dur a guarir-los i a millorar la vida de la comunitat, en l'àmbit mental i de benestar. Podeu llegir més sobre empoderament d'individus i comunitats a Hernández (2021).

Com que la casuística és molt diferent en cada comunitat i és molt difícil oferir una guia o un model d'actuació, a continuació oferim una llista de preguntes bàsiques per a conèixer les característiques d'una comunitat a l'hora d'afrontar un projecte de revitalització que pot evitar molts malentesos i estalviar molts obstacles:

- Qui és considerat el portador de la llengua?
- Qui té autoritat dins i fora la comunitat?
- Qui té legitimitat dins o fora la comunitat?
- Quin consens hi ha dins i fora la comunitat sobre el projecte?
- Qui comença el procés de revitalització?
- Qui participa en el procés de revitalització?

- Quines són les ideologies i actituds lingüístiques vigents i com es poden canviar?
- Hi ha consciència lingüística dins la comunitat i com es pot construir?
- Com es pot apoderar la comunitat?
- Quin és el nivell educatiu i de coneixement tecnològic de la comunitat?
- Quina és la situació política i econòmica de la comunitat respecte dels grups dominants?
- Quina ajuda internacional hi ha disponible i quins obstacles hi ha per aconseguir-la?

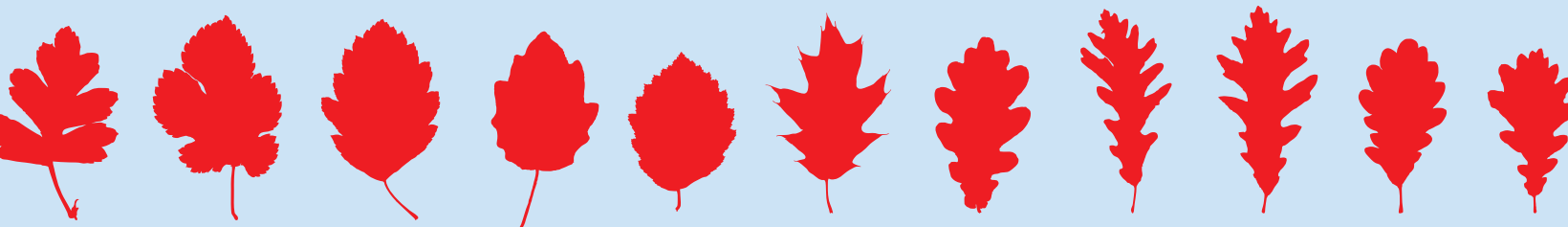
Com ja hem anat avançant al llarg del dossier, els estudis de cas que presentem a continuació serviran d'exemples pràctics per a tota la teorització dels projectes de revitalització que hem vist fins ara. A més a més, hem tingut l'oportunitat d'entrevistar un activista de la comunitat *wymysoü*, Tymoteusz Król, la traducció de la qual oferim a continuació dels estudis de cas, per acabar amb el testimoni d'un procés de revitalització actual.

—

4.

ESTUDIS DE CAS

ALEJANDRO GARCIA

4. ESTUDIS DE CAS

ALEJANDRO GARCIA

En aquest últim capítol presentarem tres estudis de cas i una entrevista per a il·lustrar de manera més aplicada les diferències i similituds en els processos de revitalització lingüística. També ajudaran a entendre, amb exemples concrets, les dificultats específiques que afronta cada comunitat. En definitiva, es tracta d'un capítol que facilita l'enteniment general dels fonaments teòrics que hem mirat d'exposar en aquest dossier.

4.1. EL SÒRAB

El sòrab és una llengua que es parla als *länder* (estats) de Saxònia i Brandenburg, a la zona oriental d'Alemanya. Pertany al grup de les famílies eslaves, igual que el polonès, el rus o el serbocroat. La llengua es divideix en dues varietats principals: l'alt sòrab i el baix sòrab, que presenten força diferències. Els sòrabs formen una única identitat cultural, tot i que estan dividits territorialment (l'Alta Soràbia i la Baixa Soràbia pertanyen a *länder* diferents) i religiosa (l'Alta Soràbia és majoritàriament catòlica, mentre que la Baixa Soràbia és completament protestant), fet que ha portat els dos subgrups a desenvolupaments històrics diferents: a la Baixa Soràbia s'ha trencat la transmissió intergeneracional, mentre que a l'Alta Soràbia encara es manté. En la

secció següent veiem els orígens aquestes diferències.

4.1.1. Història

Durant la reforma protestant del segle XVI, quan els seus territoris ja havien quedat absorbits en l'àmbit germànic, la Baixa Soràbia i una petita part de l'Alta Soràbia es van convertir al protestantisme, mentre que la major part de l'Alta Soràbia es va mantenir catòlica. Això va fer que el baix sòrab es convertís en una llengua litúrgica, i que adquirís prestigi i una tradició escrita. Tot i això, el fet d'adoptar la religió més estesa als territoris germànics va col·locar els seus parlants sota l'àrea d'influència alemanya, fet que va acabar provocant la desaparició de la llengua dels àmbits públics. Per contra, a l'Alta Soràbia es va oficialitzar la llengua i es va mantenir com a símbol cultural lligat a la religió catòlica, amb la qual cosa els sòrabs catòlics es distingien dels protestants del seu voltant. Això va donar més vitalitat a l'alt sòrab que al baix sòrab.

Ja al segle XIX, quan sorgeix la idea de la nació sòraba durant el romanticisme, floreixen la literatura i la filologia sòrabs, amb l'Alta Soràbia al capdavant. Més tard, durant la unificació d'Alemanya el 1871, l'Estat exerceix polítiques homogeneïtz-

dores que prohibeixen l'educació en sòrab i els vestits tradicionals, i que desemboquen en l'abandonament de la llengua per part de l'església protestant.

Amb la industrialització d'Alemanya, els sòrabs van començar a estar minoritzats dins del seu propi territori, a causa de la immigració d'alemanys cap a terres sòrabes. Durant el nazisme, els sòrabs van ser reprimits i perseguits durament, i alguns intel·lectuals sòrabs van ser enviats a camps de concentració. La població alemanya també va començar a veure amb mals ulls la llengua i la cultura sòrabes. Això va provocar que els sòrabs es comencessin a amagar: molts es van canviar els noms a l'alemany, i a la Baixa Soràbia es va interrompre en gran part la transmissió intergeneracional de la llengua. Els pares van deixar de parlar sòrab amb els fills, perquè no volien que les generacions futures passessin pel mateix que havien passat ells.

Després de la Segona Guerra Mundial, el govern comunista va decidir impulsar la cultura i la llengua sòrabes. Aquest es pot considerar el primer projecte de revitalització des de l'Estat, que bàsicament controlava la política lingüística sòraba des de Berlín. Tot i l'ajuda del govern, Soràbia va continuar germanitzant-se a causa de la reindustrialització, que va portar molts alemanys a la zona, de les deportacions i migracions a ciutats fora de la regió, i de la destrucció de pobles sencers per a la construcció de mines. A més, l'opinió del poble alemany vers els sòrabs es va deteriorar, ja que se'ls considerava un poble "subvencionat" que no aportava res de profit al país. Per tots aquests factors, es va trencar definitivament la transmissió in-

tergeneracional de la llengua, especialment a la Baixa Soràbia.

Des de la reunificació d'Alemanya, el sòrab ha gaudit de protecció i una legislació oficial favorable, de manera diferent en cada regió. Entre altres, els sòrabs tenen garantida la llengua en entorns oficials, reben finançament per a la promoció cultural, tenen representació pròpia al parlament i aprenen la seva llengua a l'escola. Tot i això, el sòrab es veu com a una llengua d'inferior estatus que l'alemany, una llengua que no va més enllà del folklore.

4.1.2. Context sociolingüístic

L'última vegada que es va fer un recompte dels parlants de sòrab, l'any 2006, se n'estimaven menys de 30.000. És possible que aquesta xifra hagi disminuït des de llavors, tot i que la fiabilitat dels recomptes de parlants sol ser poc acurada. Pel que ja hem dit, el sòrab s'ha mantingut força més a l'Alta Soràbia catòlica que a la Baixa Soràbia protestant.

El sòrab es parla en una de les regions més pobres d'Alemanya, fet que provoca molts desplaçaments i, per tant, caigudes demogràfiques. Això fa que cada cop hi hagi menys gent vivint a la regió. A més, l'alemany és la llengua dominant i exclusiva en molts àmbits públics (com ara en les comunicacions amb el govern o en el món acadèmic), mentre que l'ús del sòrab es restringeix a l'àmbit privat i a l'església a l'Alta Soràbia catòlica. Sempre que hi ha algun parlant d'alemany a la conversa, els sòrabs passen a l'alemany. Els sòrabs saben quines famílies del seu entorn són sòrabes, però solen amagar la pròpia identitat en públic.

4.1.3. Estratègies

Els actes culturals promulgats pel govern central no es poden considerar projectes de revitalització reals, ja que no promouen la llengua i cultura sòrabes més enllà de l'àmbit folklòric al teatre, les llibreries, la ràdio o la televisió. Hi ha un àmbit principal on s'apliquen estratègies reals de revitalització del soràb, tant a la Baixa com a l'Alta Soràbia: l'educació, que és un dels recursos que queden quan ja hi ha hagut un trencament en la transmissió pares-fills.

A les escoles, el sòrab s'ensenya amb diferents models: les escoles de tipus A són bilingües: ensenyen algunes assignatures en sòrab i d'altres en alemany. Des de la reunificació d'Alemanya, aquest ha estat el model predominant a l'Alta Soràbia. Les escoles de tipus B fan l'educació en alemany i ensenyen el sòrab com a llengua estrangera, i es troben sobretot a la Baixa Soràbia. Finalment, el programa més interessant i més recent són les escoles Witaj ("Benvinguda", en sòrab), que practiquen la immersió en la llengua des de les escoles bressol fins a la secundària. En aquestes escoles, es fa servir el sòrab com a única llengua vehicular.

A banda, s'està intentant abordar les pressions econòmiques que pateixen els sòrabs amb una campanya per crear turisme a les seves regions gràcies a la llengua i la cultura sòrabes. Amb això es pretén que els sòrabs puguin explotar la seva identitat també amb beneficis econòmics, i que els ajudi a evitar la caiguda demogràfica causada per les emigracions metropolitanes.

4.1.4. Resultats

Pel que fa a l'educació, els diversos models donen resultats molt diferents. Les escoles de tipus B, és a dir, les que ensenyen la llengua com si es tractés d'una llengua estrangera més, com l'anglès o el francès, han donat resultats molt pobres. Aquesta aproximació no motiva els nens, que no volen aprendre la llengua. En el cas del tipus A, l'educació bilingüe, els sòrabs ja coneixen la llengua de casa i els alemanys no la fan servir, perquè no hi veuen motiu. Finalment, el model Witaj d'immersió lingüística ha donat força bons resultats amb els nens sòrabs, mentre que els alemanys adquireixen la llengua, però solen deixar de fer-la servir en acabar l'escola i la solen oblidar. Aquest últim model ha presentat una sèrie de problemes, que veiem en la secció següent.

4.1.5. Lliçons

Tot i que el fet d'impulsar la revitalització del sòrab a través de l'educació —que sovint s'ha considerat un dels àmbits més efectius quan es trenca la transmissió d'una llengua— ha estat positiu per a la llengua, el model no és perfecte, ni tan sols de lluny.

A la Baixa Soràbia (protestant, recordem, i on la llengua s'ha perdut més), el programa Witaj ha rebut crítiques per no haver anat prou lluny: se'n diu que ha seguit simplement les directrius del govern, que gairebé per definició aplicarà sempre polítiques homogeneitzadores i folkloritzadores vers les cultures minoritàries dins les seves fronteres, i que no ha tingut la capacitat de crear una cultura popular de resistència i de creació d'estructures independents. El fet de rebre ajudes del govern és limitador, ja que és molt més difícil anar més enllà del que

l'estat té pensat per a la cultura i la llengua en qüestió. El programa, així, s'anuncia explícitament com a manera, en primer lloc, de "retardar" la mort (a parer seu inevitable) de la llengua sòraba, i, en segon lloc, d'oferir als nens una manera d'aprendre més llengües. No s'anuncia, per tant, com un vehicle per a la revitalització real de la llengua, ni com a desenvolupament de la cultura pròpia.

A l'Alta Soràbia (recordem, majoritàriament catòlica, on el lligam de la llengua amb la identitat religiosa n'ha mantingut molt més la transmissió), aquesta contradicció entre els objectius del govern i els de la comunitat pren forma d'una manera una mica diferent: mentre que el programa d'immersió en l'educació es basa, de forma nominal, en la formació de nous parlants, l'estratègia de la comunitat sòraba és la de diferenciar-se dels alemanys a través de la llengua, excloent-ne els de fora. Aquí trobem una incoherència que pot semblar contraproductent per part de la comunitat. En aquest cas, és difícil trobar una sortida més enllà del tancament d'un nucli dur de parlants de sòrab entre els quals la llengua sobrevisqui. Es donen casos de llengües amb molt pocs parlants que sobreviuen al llarg del temps gràcies a una alta autoestima lingüística, sovint lligada a una identitat distintiva. Una situació així, però, sembla difícil ateses les pressions econòmiques i demogràfiques que porten a la descomposició de la població sòraba.

4.2. EL NÀHUATL

El nàhuatl és una llengua de la família utoasteca, que es parla a gran part del centre de Mèxic. Es considera un conjunt de fins a 30

varietats diferents, agrupades sota una mateixa macrollengua. Avui dia, és la llengua indígena més parlada a Mèxic, i la tercera més parlada a les Amèriques després del quítxua i del guaraní.

4.2.1. Història

Durant l'edat mitjana, abans que els espanyols arribessin a Amèrica, el nàhuatl va ser una llengua imperial: era la llengua oficial de l'Imperi asteca, que dominava un ampli territori entre l'actual Ciutat de Mèxic i Guatemala, i des de la costa del Pacífic fins a la de l'Atlàntic. En tant que llengua dominant, el nàhuatl subjugava les altres llengües indígenes, que quedaven en una situació de disglòssia, restringides a àmbits privats.

Els espanyols, en arribar, van aprofitar aquesta hegemonia relativa per simplificar l'administració territorial, tot fent servir el nàhuatl com a *lingua franca*: l'any 1570, Felip II va decretar el nàhuatl la llengua per a l'evangelització i per a la formació d'eclesiàstics que havien d'interactuar amb la població local. No va ser fins a l'arribada dels Borbons a la monarquia espanyola durant el segle XVIII, i el consegüent canvi en política lingüística tant en els territoris peninsulars com a les colònies, que l'administració a Mèxic va adoptar una posició més castellanitzadora. Això va comportar una intolerància cap al nàhuatl i cap a qualsevol altra llengua indígena, i va crear un conflicte entre la Corona i la noblesa indígena i els jesuïtes, que advocaven per l'ús de les llengües autòctones i que van acabar expulsats del regne. Des de llavors, el castellà va guanyar cada cop més terreny, sobretot als nuclis urbans.

La independència de Mèxic l'any 1821, en comptes de capgi-

rar la tendència castellanitzadora general, va accelerar-la. Dirigit per les elits colonials, el país va presenciar l'empitjorament de la situació de totes les llengües indígenes, entre les quals el nàhuatl.

El segle xx va veure intents tímids de revitalització del nàhuatl i polítiques d'educació bilingüe que van aconseguir que més nens indígenes es castellanitzessin. No va ser fins a l'any 2001 que, finalment, Mèxic va modificar la seva constitució i va passar a considerar-se oficialment un país multicultural. Dos anys més tard, es va aprovar la llei de drets dels parlants de llengües indígenes, que els equiparava (en teoria) amb els parlants monolingües de castellà.

4.2.2. Situació sociolingüística

En l'últim cens publicat a l'hora d'escriure aquest article, l'any 2020, es comptaven una mica més d'un milió i mig de parlants de nàhuatl (1.651.958). Aquesta xifra la fa la llengua indígena més parlada de tot Mèxic, amb el doble de parlants que la següent, el maia.

Tot i aquesta aparent força en nombre, el nàhuatl no és una llengua amb prestigi per als seus parlants, no més que qualsevol altra llengua indígena, pròpia de grups històricament marginats i econòmicament empobrits. Els mateixos parlants assignen molt poca importància a parlar la llengua, i sovint la fan servir dins de les seves comunitats, però mai fora. A més, el fet que durant molts segles hagi estat en contacte amb el castellà, tot agafant molts préstecs en vocabulari i estructures, ha contribuït que els parlants considerin la seva llengua "bruta", una barreja.

Molts parlants de nàhuatl emigren a les ciutats, on viuen a les perifèries i treballen a fàbriques o com a treballadors domèstics. En la nova vida a la ciutat, deixen de fer servir la llengua i la perden a poc a poc, moltes vegades fins al punt d'acabar com a parlants passius (és a dir, que entenen la llengua, però ja no la parlen) en tornar a les comunitats d'origen. Dels pocs nahues que arriben a estudiar a la universitat, la majoria amaguen la llengua i la deixen de parlar. Per tant, la llengua només es manté en comunitats rurals, més petites i tancades. Avui dia, els únics parlants monolingües de nàhuatl són gent gran; totes les generacions més joves són, com a molt, bilingües, amb preferència pel castellà.

4.2.3. Estratègies

El segle XXI ha portat estratègies de conservació de la llengua, com a mínim sobre el paper, per part del govern mexicà: la llei de protecció dels drets dels parlants de llengües indígenes del 2003 va comportar la creació de l'Institut de Llengües Indígenes (INALI), un òrgan de govern dedicat a la preservació i a l'administració de la diversitat lingüística del país. A més, va garantir l'educació en la llengua pròpia a la població indígena.

Si diem que els esforços oficials per les llengües han romàs sobretot en el paper, és perquè no hi ha hagut esforços concrets i reals per engegar projectes de revitalització lingüística, i, en canvi, s'ha continuat majoritàriament amb les tendències castellanitzadores. El programa d'ensenyament bilingüe mencionat més amunt n'és un bon exemple: els professors que suposadament han d'educar els infants de comunitats indígenes

tant en castellà com en la seva llengua sovint no tenen suficient formació en la llengua indígena que han d'ensenyar; de vegades, fins i tot se'ls envia a llocs on es parla una llengua completament diferent de la seva. Això provoca que l'escola bilingüe acabi sent majoritàriament en castellà i que no s'aconsegueixi una educació en llengua indígena.

A banda, hi ha hagut un esforç des de l'acadèmia per a la revitalització del nàhuatl: el projecte Europe and America in Contact. A Multidisciplinary Study of Cross-Cultural Transfer in the New World ha dut a terme una feina de documentació i de revitalització del nàhuatl a partir de la col·laboració amb membres de diverses comunitats, i des d'una perspectiva explícitament indigenista.

Aquest projecte ha tingut diferents dimensions. Per una banda, la feina lexicogràfica (és a dir, de recollida de vocabulari) ha culminat en la publicació del primer diccionari de referència monolingüe en nàhuatl. Per l'altra, s'ha buscat revitalitzar la llengua a través de la revaloració d'una identitat lingüística i històrica conjunta per al poble nahua.

Al llarg dels anys, i a partir de la colonització espanyola, el que havia estat l'Imperi asteca va esdevenir un seguit d'"illes" lingüístiques en un mar de castellà, i això ha portat que avui dia els parlants no es vegin com a hereus d'una civilització històrica, sinó com a pobles empobrits i en vies de desaparició. En el marc del projecte Europe and America in contact s'han organitzat, per una banda, trobades de parlants de diferents varietats de nàhuatl, per facilitar la intercomprensió i revalorar l'ús de la llengua en àmbits més enllà de la vida quotidiana. Per altra banda,

el projecte també ha organitzat activitats de lectura de documents colonials en nàhuatl amb l'objectiu de reforçar la identificació dels nahues d'avui dia amb la història asteca, posant èmfasi en la connexió del territori nahua actual amb els llocs on històricament es va desenvolupar l'activitat dels asteques.

4.2.4. Resultats

Mentre que no es pot dir que els reconeixements oficials per part del govern mexicà hagin donat grans resultats, el projecte acadèmic de revitalització ha fet passes per, a través de l'empoderament dels col·laboradors indígenes i d'un canvi d'idees de com es pot revitalitzar una llengua, crear resultats més tangibles pel que fa al prestigi i, com a conseqüència, l'ús del nàhuatl.

La creació de materials, les trobades de parlants i l'estudi de documents històrics han aconseguit estendre la idea que el nàhuatl és una llengua unitària, vàlida i apta per a contextos oficials i acadèmics. Això ha provocat que en diverses comunitats s'hagi revalorat el nàhuatl com a vehicle per a la comunicació més enllà dels contextos més immediats i ha obert la porta a noves reivindicacions amb la llengua tant com a eix central com a mitjà.

4.2.5. Lliçons

El cas del nàhuatl, en tant que extens i amb molts anys d'història escrita, aporta un gran nombre de lliçons i reflexions. En primer lloc, en l'àmbit de l'educació es demostra una vegada més que és vital que els nens es puguin educar en la seva llengua, i que l'educació bilingüe amb una llengua dominant és contraproductent i incapacita el desenvolupament de l'alumne.

En segon lloc, el cas del nàhuatl mostra la importància d'emmarcar qualsevol tasca de revitalització en una perspectiva pròpia de la comunitat que es pretén ajudar, fet que durant molts anys no s'ha tingut en compte des de l'acadèmia occidental. Només així es pot treballar cap a objectius que produeixin resultats tangibles.

Per acabar, i de manera relacionada amb la segona lliçó, cal treballar per arrelar les situacions de les comunitats indígenes d'avui dia en un context històric en què hi hagi un retrobament amb el coneixement i les pràctiques ancestrals. Això pot portar a un empoderament de la comunitat per dur a terme reivindicacions i accions arrelades en factors històrics. En el cas del nàhuatl, la relació de la llengua actual amb el nàhuatl clàssic que es parlava (i que, crucialment, s'escrivia) en època colonial contribueix a l'enfortiment de la identitat nahua i de les possibilitats de millores materials i culturals.

4.3. EL MAORI

El maori és l'única llengua indígena de Nova Zelanda. Pertany a la família austronèsica, igual que llengües com el hawaià, el tagal o el malgaix. Avui dia es parla a tot Nova Zelanda, amb algunes poblacions migrants a Austràlia i altres països d'Oceania.

4.3.1. Història

Els maoris van arribar a les illes de Nova Zelanda, que anteriorment no havien estat habitades per humans, durant el segle XIV, i s'hi van desenvolupar en aïllament fins a l'arribada dels europeus. Durant el segle XVII, maoris i europeus van intercanviar

productes, tecnologies i violència; ja ben entrat el segle XIX, l'any 1840, la corona britànica i els maoris van firmar el tractat de Waitangi, que va provocar la immigració en massa europea i la integració definitiva de Nova Zelanda en el sistema occidental.

En el terreny lingüístic, l'absorció de Nova Zelanda va significar la repressió de la llengua maori en favor de l'anglès. Un punt citat sovint en la bibliografia són els càstigs físics que s'infligia als nens maoris quan feien servir la seva llengua, fet que va contribuir a la baixa autoestima lingüística dels maoris, que a finals del segle XIX van començar a criar els seus fills en anglès amb la intenció d'oferir-los més possibilitats econòmiques i de progrés social en el futur.

Ja a mitjan segle XX la majoria de maoris criaven els seus fills exclusivament en anglès. Aquest canvi lingüístic va coincidir en gran part amb una migració massiva per part dels maoris del camp cap a les ciutats, amb promeses de feina. L'any 1956 el 76% de maoris vivien al camp; d'aquests, un 78% es va mudar a la ciutat. Aquesta migració es considera una de les més grans per part d'un sol grup ètnic de la història, i és important per entendre els esforços de revitalització que van arribar més tard: per una banda, va allunyar els joves maoris de l'espai propi i dels llocs tradicionals de desenvolupament cultural i, per l'altra, va crear una classe de joves maoris urbanitzats i altament educats que van agafar inspiració dels diversos moviments pels drets civils que hi va haver arreu del món durant la dècada de 1960.

En arribar la dècada dels setanta, el maori ja es feia servir gairebé exclusivament a l'església i als *marae*, els llocs tradicionals de reunió i desenvolupament de cultura maori. Aquesta

situació va portar una insatisfacció entre la població maori, sobretot entre les classes més educades, insatisfacció que va conduir a l'inici dels esforços de revitalització de la llengua.

4.3.2. Context sociolingüístic

L'any 1998, una dècada i mitja després dels inicis de la revitalització maori, gairebé la meitat d'adults maoris no parlaven mai la llengua a casa, i només un 14% la feia servir diàriament. En el cens més recent, l'any 2018, després de dècades de programes de revitalització, un 4% de la població de Nova Zelanda (unes 190.000 persones) parlen maori, aproximadament la meitat del total d'adults maoris. La franja demogràfica que més maori parla és la gent de més de 65 anys, però gràcies als projectes de revitalització hi ha parlants a totes les franges d'edat.

La majoria de parlants de menys de 60 anys són nous parlants, que han adquirit la llengua a través de la participació en projectes de revitalització, en comptes d'haver-la rebut dels pares. Això ha provocat una sèrie de diferències lingüístiques entre els parlants grans i els joves, que parlen un maori amb més neologismes i amb més influències de l'anglès.

4.3.3. Estratègies

Els esforços de revitalització de la llengua maori han estat múltiples i extensos i han abastat diferents àmbits. Se sol considerar el 1972 com l'any de l'inici de la revitalització maori, quan grups d'activistes joves i urbans van demanar al parlament neozelandès la formació de professors de maori per a les escoles, petició que el govern va acceptar.

El 1981 va ser un altre any important per a la llengua maori: hi va haver un canvi de direcció al Departament d'Afers Maoris, el departament que s'encarrega de tot el que és relatiu a la població, la llengua i la cultura maoris, cosa que va significar un canvi d'actitud per part del govern, que va passar de veure la cultura i la llengua maoris com un problema a veure-les com un bé necessari per a la prosperitat de les comunitats. El mateix any es va organitzar una conferència de líders tribals en què es va parlar especialment a la llengua, i que va culminar en l'obertura del que s'ha anomenat nius lingüístics (*kohanga*) pocs mesos més tard.

Els nius lingüístics es van concebre com a llocs de socialització de nens petits amb adults —sovint gent gran— en llengua maori, de manera immersiva. Es tracta d'un lloc on la llengua és exclusivament el maori, i que no només funciona com a escola bressol ni únicament com a esforç de revitalització lingüística, sinó com a iniciativa cultural integral maori, tot desenvolupant diferents pràctiques tradicionals. El 1984 ja hi havia més de 330 nius, i el 1993 la xifra ja havia pujat a 809. Cada niu és completament autònom, tot i que tots reben subvencions del govern.

El sorgiment de nius lingüístics i el fet que els nens petits comencessin a adquirir el maori va portar a una demanda per continuar l'educació en maori. Així, durant la dècada de 1980 es van desplegar les *kura kaupapa maori*, escoles que eduquen en immersió en maori, a més de seguir filosofies i pràctiques indígenes. Es tracta, igual que els nius lingüístics, de llocs on no només s'adquireix la llengua, sinó que es practica la cultura maori de manera integral. L'any 1999 es van integrar dins l'estructura estatal i van començar a rebre finançament públic. Avui dia n'hi

ha 73 a tot Nova Zelanda, 24 de les quals també ofereixen educació secundària.

A més a més, les escoles de model occidental, on estudien la gran majoria d'alumnes, també han apostat per diferents graus d'immersió en llengua maori. Algunes opten per cursar unes assignatures en maori i unes altres en anglès, mentre que d'altres ensenyen completament en maori i no fan ús de l'anglès. És remarcable que els alumnes maoris que estudien en escoles maoris (no només *en* maori) solen obtenir millors resultats que els maoris que estudien en escoles occidentals, fins i tot quan l'educació és exclusivament en maori. Els estudiants maoris també tenen l'opció, en acabar els estudis secundaris, d'estudiar en universitats maoris, tot i que n'hi ha poques.

Pel que fa als mitjans de comunicació, l'any 1983 es va començar a emetre ràdio en maori, que arriba sobretot a les comunitats rurals i que té força ús entre els aprenents de la llengua. Els anys vuitanta també van veure les primeres retransmissions televisives, i el 2004 va obrir la televisió nacional maori, que emet continguts tant en maori com en anglès i que ha doblat diverses sèries infantils al maori.

Finalment, el govern neozelandès, a més de donar suport econòmic a iniciatives populars, també ha engegat projectes per a la protecció del maori. L'any 1985 es va ratificar que la corona britànica tenia el deure de protegir la llengua maori, i dos anys més tard es va oficialitzar el maori en tot el territori, a la vegada que es va crear la Comissió per la Llengua Maori (*Te Taura Whiri i te Reo Maori*, "La corda que lliga la llengua maori"). Des de la Comissió s'ha impulsat la creació de vocabulari per als

programes educatius, ja que a l'hora de revitalitzar la llengua faltaven molts termes adequats per certs entorns, com l'escola i la ciència, i la creació d'escoles avançades de llengua.

Des dels inicis del segle XXI, un dels focus principals del govern ha estat l'ús del maori a casa. Avui dia el govern adjudica un milió i mig de dòlars anuals a la iniciativa de les "cases de parla", les quals formen un membre de la família perquè esdevingui parlant competent, amb la idea que expandeixi l'ús de la llengua per la família, i dos milions i mig de dòlars per a organitzacions comunitàries. Val a dir que, tot i les diferents iniciatives del govern cap al maori, no hi ha hagut un programa de política lingüística sencer i coherent; per tant, totes les mesures i programes s'impulsen de manera aïllada.

4.3.4. Resultats

En general, els esforços de revitalització del maori han estat força reeixits, ja que han captat nous parlants gràcies al fet d'haver lligat l'ús de la llengua amb la promoció dels estils de vida i de la cultura tradicional maori, que han guanyat terreny en les últimes dècades. El fet que la majoria de parlants de menys de 60 anys siguin "nous parlants", que han adquirit la llengua no a través de la família sinó a través dels diversos programes, n'és una prova. Tots els programes d'ensenyament de i en maori també han aconseguit que l'educació sigui un dels entorns principals d'ús de la llengua, després d'haver estat un dels àmbits on més ràpidament es va perdre.

Els programes de revitalització maoris, i en especial els nius lingüístics, se citen sovint com a exemple d'èxit en l'intent

de revitalitzar una llengua, i han tingut un impacte més enllà de Nova Zelanda en inspirar altres projectes, com ara el del hawaià als Estats Units.

4.3.5. Lliçons

El maori ha pogut revitalitzar-se amb cert èxit gràcies a una sèrie d'avantatges: és una llengua documentada extensament, tant en els aspectes estructurals com en els d'ús (sociolingüístics). Això facilita molt, per una banda, donar una idea de la situació de la llengua i de la necessitat d'actuar-hi i, per altra banda, la creació de recursos per a l'aprenentatge de la llengua i la formació de docents.

També ha ajudat en gran part les actituds generalment positives del govern neozelandès, que han permès i han impulsat diferents projectes. No obstant això, cal no oblidar que si el govern va canviar les actituds cap al maori no va ser sinó per la lluita de diferents organitzacions indígenes que van reclamar més drets a la dècada dels vuitanta.

Amb tot, encara queda molt de camí per recórrer en la revitalització del maori. Una de les grans mancances actuals és la inexistència d'un estàndard escrit, sense el qual cada varietat dialectal s'escriu d'una manera diferent. La unitat lingüística és de gran importància per a la supervivència d'una llengua, sense la qual es poden crear fragmentacions i hi pot haver una divisió de forces.

Ara mateix, també és prioritari en l'àmbit maori arrelar l'ús de la llengua en cases i comunitats, ja que fins fa poc els esforços s'han centrat gairebé exclusivament en l'educació. Es

demonstra que els projectes de revitalització han de tenir un caràcter integral, per aconseguir una llengua viva que es pugui fer servir arreu.

4.4. ENTREVISTA A TYMOTEUSZ KRÓL, ACTIVISTA DE LA COMUNITAT VILAMOVIANA **ALBERT BADOSA**

El vilamovià (nom autòcton: *wymysiöeryś*) és una llengua germànica parlada a Wilamowice (Wymysoü), un poble de la Silèsia polonesa. Històricament, els parlants de vilamovià són descendents de les minories alemanyes que es van assentar a la regió durant l'expansió germànica del segle XIV. Han mantingut una forta identitat austrohongaresa al llarg dels segles, i s'han diferenciat dels altres pobles de l'entorn amb patrons familiars i estructures socials pròpies.

Històricament, el vilamovià va ser el codi bàsic de comunicació local, dins d'un ecosistema en què convivía amb el polonès, que es feia servir per al comerç i l'educació. Després de la Segona Guerra Mundial, el govern polonès va començar a perseguir i prohibir la llengua, fet que va desencadenar una pèrdua sistemàtica en tots els àmbits. Ja cap a la dècada dels vuitanta, el vilamovià estava al final del procés de mort: els nens no la coneixien, els adults la ridiculitzaven i els avis l'havien oblidada o apartada de les seves vides.

D'aquesta situació de desaparició de la llengua va sorgir un impuls de revitalització lingüística des de baix, gràcies a un seguit de persones motivades i involucrades. D'elles, el més destacat és Tymoteusz Król, un jove que va aprendre la llengua de la seva criadora i que, entre d'altres, ha dissenyat una ortogra-

fia coherent i eficient per a la llengua i ha escrit articles acadèmics, poemes sobre l'origen dels vilamovians i materials d'ensenyament del *wymysiöeryś*. També va formar el cercle de cultura vilamoviana a la seva escola l'any 2003 i va documentar més de 800 hores de parla quan encara era adolescent. En aquesta entrevista parlem amb ell sobre els diferents aspectes, reptes i recompenses d'aquesta iniciativa popular.

Pots descriure breument la teva comunitat?

Els vilamovians són un grup ètnic germànic que viu a la petita localitat de Wilamowice, a la frontera entre Silèsia i la Petita Polònia. La posició del vilamovià va ser afectada pels esdeveniments greus del segle xx: les dues grans guerres, el canvi de fronteres i les persecucions de després de la guerra (prohibició de la llengua vilamoviana, deportacions a camps de concentració i desplaçaments de població). Al segle XXI, els vilamovians encara es troben amb certa discriminació per part dels polonesos i no estan reconeguts per l'Estat polonès. Per culpa del temor davant les múltiples persecucions patides, els vilamovians no van transmetre la saviesa popular i els costums propis als fills, cosa que ha provocat que la generació de mitjana edat avui dia no entengui les eleccions ni el comportament dels seus pares, i critiqui la seva trajectòria vital des del punt de vista del nacionalisme polonès.

Les nostres activitats de revitalització han permès als vilamovians d'obrir-se al seu patrimoni lingüístic i cultural: molts s'han convençut que es pot ser un mateix sense ser perseguit. A més, molta gent de la generació més jove ha començat a comprometre's i desenvolupar un sentiment de comunitat amb

d'altres vilamovians. La llengua ha començat a aparèixer en diversos llocs públics. Malauradament, el pas del temps i la pandèmia de la covid han significat la mort progressiva dels últims parlants nadius i han estat elements negatius per a la societat i la vitalitat de la nostra llengua.

Quina és la situació històrica de la comunitat vilamoviana a Silèsia, amb tots els canvis polítics que hi ha hagut al llarg de la història?

Després d'un parell de segles sota sobirania txeca, el 1457 Wilamowice va acabar annexionat al Regne de Polònia. Durant la Reforma i la Contrareforma, els vilamovians van adoptar la confessió evangèlica reformada durant un període d'uns 100 anys.

El 1772 Wilamowice va entrar a la composició dels territoris de la monarquia habsbúrgica. Aquest va ser el temps de més desenvolupament d'aquesta localitat. Gràcies als beneficis del comerç, els vilamovians van poder comprar la llibertat de la submissió a la terra tan aviat com el 1808, i el 1818 el poble de Wilamowice va rebre els drets de ciutat.

En el convuls segle xx, Wilamowice es va convertir en un lloc de conflictes a escala nacional: els activistes nacionalistes polonesos i alemanys van esforçar-se a convèncer els vilamovians a triar un bàndol en la disputa, i van ser mobilitzats tant per l'exèrcit polonès com per la Wehrmacht. Després de la guerra i de nou sota sobirania polonesa, es va prohibir l'ús de la llengua i el vestit tradicional vilamovià, es va desplaçar la població vilamoviana, se la va enviar a camps de concentració polonesos i se la va perseguir de diverses formes. Els perpetradors d'aquestes

persecucions van ser sovint veïns dels pobles del voltant de Wilamowice. Els vilamovians deportats van poder tornar a casa seva l'any 1957, tot i que la memòria de les persecucions va quedar-los gravada. Les narracions dels vilamovians sobre aquest període estan caracteritzades per un gran sentit d'injustícia.

Malgrat que, a partir del 1989, amb la fi de la República Popular de Polònia, es va poder observar cert creixement de l'interès per la cultura i història vilamovianes, els anys noranta van ser un període d'estancament: els vilamovians més vells van anar deixant-nos a poc a poc i els problemes relacionats amb la transformació política també van afectar el grup folklòric de Wilamowice, fundat en temps de la República Popular de Polònia.

Quina és la relació actual de la teva comunitat amb l'Estat polonès i amb la gent silesiana i polonesa del voltant? I amb altres comunitats germàniques properes?

La llengua vilamoviana no està reconeguda com a llengua regional a Polònia, i els vilamovians no tenen l'estatus de grup ètnic. Hi ha hagut molts intents, i molts acadèmics han signat cartes obertes o han escrit informes favorables al reconeixement. La decisió no depèn ni dels acadèmics ni dels ciutadans, sinó dels polítics, que no són favorables a cap mena de minoria, i menys a una minoria germànica associada als alemanys.

L'argument és que hi ha "massa pocs" vilamovians per reconèixer-los com a grup ètnic i que obtinguin els beneficis de considerar el vilamovià com a "llengua regional" —tot i que l'argument per negar el mateix reconeixement als silesians és que són "massa nombrosos". Els vilamovians col·laboren amb molts

activistes de llengües amenaçades de molts continents. Per proximitat geogràfica, també col·laborem amb silesians, *łemkos* i caixubis. Amb les minories alemanyes, tenim relacions més estretes amb les de fora de Polònia (sobretot amb l'eslovaca) que no pas amb la polonesa.

Què et va fer interessar per la llengua tradicional de la teva comunitat? Quin era l'estat del vilamovià quan eres més jove? Com vas aprendre la llengua, i de qui?

El vilamovià el vaig aprendre de l'àvia. En realitat era una veïna que van contractar els meus pares perquè s'ocupés de mi mentre treballaven. Des de petit que vaig passar amb ella molt de temps, i com que parlava amb les seves amigues en vilamovià, vaig créixer en un entorn bilingüe. Però el vilamovià sempre ha estat per a mi més proper que el polonès, o com a mínim des que puc recordar-ho. Més tard vaig començar a parlar en vilamovià amb tots els parlants nadius (unes 100 persones) que llavors encara vivien. També vaig començar a llegir textos en vilamovià, a cercar als arxius. També vaig participar en les classes de vilamovià del senyor Józef Gara.

Quan ja no era tan petit, em vaig adonar que el fet que a Wilamowice tinguem la nostra pròpia llengua és un fet excepcional. Em vaig adonar també que només parlen vilamovià els més vells (llavors n'hi havia uns 100), i que jo soc una de les poques excepcions. Va comportar un gran trauma el fet de ser conscient que la llengua en què millor es parla i pensa desapareixerà d'aquí poc, com a mínim des de la perspectiva de la meua vida en aquell moment. I amb la llengua, també tota la forma

de pensar expressada en la fraseologia, les dites, els termes, les formes gramaticals, les frases fetes i la creació de paraules. En un dels textos del lingüista Tomasz Wicherkiewicz de l'any 2001 vaig llegir que, segons la seva opinió, el vilamovià deixarà d'existir al final de la primera dècada del segle XXI. Llavors vaig considerar que havia d'actuar perquè no fos així.

Amb quines tasques, a més de l'aprenentatge, vas començar a treballar?

El 2004 els pares em van regalar una gravadora per la nit de Nadal. Vaig començar a gravar l'àvia i les seves veïnes parlant en vilamovià; després vaig començar a visitar les amigues de les veïnes i, així, fins al 2022, vaig poder gravar més de 2.000 hores de conversa d'unes 100 persones, que conformen el corpus més gran de documentació de la llengua vilamoviana. L'any 2011 vaig establir l'ortografia del vilamovià, que és usada fins avui per tots els investigadors que estan treballant amb aquesta llengua.

Tot el programa de revitalització d'aficionats el vam basar (jo i uns quants joves, especialment la Justyna Majerska-Sznajder) sobre tres pilars: la documentació, l'estudi i la divulgació del saber sobre la llengua vilamoviana. Al nostre projecte de revitalització no vam tardar a sumar el vestit tradicional, els costums i altres elements de la cultura vilamoviana. Gràcies al fet d'unir-nos a l'Associació Vilamovians i al Grup Regional Wilamowice vam aconseguir comprometre més gent de totes les generacions a la nostra causa. El grup teatral, que ha representat diverses obres en vilamovià, també ha jugat un rol significatiu per a activar la joventut.

Així, al començament del segle XXI, la joventut vilamoviana ha començat a interessar-se per la seva llengua tradicional i a comprometre's amb la salvació del patrimoni cultural i lingüístic dels avantpassats, organitzant moltes iniciatives des de baix de la societat per a la revitalització. Després de la joventut, vilamovians de totes les generacions han començat a implicar-se en el procés de revitalització, molts dels quals aprenent la llengua.

A més, hem rebut suport d'institucions externes. Per una banda, la Facultat d'"Artes Liberales" de la Universitat de Varsòvia, on faig classes de vilamovià. En aquesta universitat rebem suport, sobretot, del Centre per la Recerca Compromesa en Continuitat Cultural, creat per Justyna Olko. Per l'altra, Alex Andrason (universitats de Reykjavík i Stellenbosch) ha col·laborat amb mi per a establir la gramàtica del vilamovià, així com Tomasz Wicherkiewicz i la ja esmentada Justyna Olko han liderat projectes per a la documentació del vilamovià.

Quines estratègies de revitalització lingüística hi ha en marxa actualment a Wilamowice?

A banda de les nombroses activitats de col·laboració amb la joventut vilamoviana, també són molt importants les activitats en col·laboració amb l'Associació Vilamovians i el Centre per la Recerca Compromesa en Continuitat Cultural. Es tracta de projectes nombrosos que inclouen la participació de les comunitats locals. Les nostres necessitats editorials reben suport i s'inicien noves iniciatives de publicacions. Així és com han aparegut llibres en vilamovià per a nens, un diccionari il·lustrat i també la traducció d'*El Petit Príncep*. Diversos grups han estat

anant a Varsòvia a fer presentacions a la universitat o actuar al teatre. És també gràcies a aquesta iniciativa que puc ensenyar vilamovià a la Universitat de Varsòvia, cosa que, juntament amb l'augment de prestigi de la llengua, n'augmenta el nombre de parlants, aspecte clau per a la seva supervivència.

Quins altres èxits polítics o acadèmics has aconseguit?

Hem registrat la llengua vilamoviana al Summer Institute of Linguistics (SIL). A més, la UNESCO ha inclòs el vilamovià en l'atles de llengües amenaçades. El vilamovià ha estat motiu de discussió al parlament polonès en moltes ocasions, tot i que no hem obtingut l'estatus de llengua regional. El projecte de reconeixement té el suport de l'oposició, i de fet ja és un èxit que algun partit ens consideri.

L'Ajuntament també va començar a ser més favorable a la presència del vilamovià a la vila, tot i que les nostres visions difereixen bastant. Diversos cartells, signes i altres tipus de textos en vilamovià han anat apareixent en l'espai públic. La gent jove, tant del poble com de fora, crea obres plàstiques i gràfiques.

Personalment, he pogut lligar la meva recerca sobre els vilamovians amb la meva carrera acadèmica. He escrit fins a 40 textos acadèmics sobre Wilamowice, he participat en la redacció d'uns quants llibres, i també he escrit les meves tesis de llicenciatura, màster i doctorat sobre temes relacionats amb Wilamowice.

Quin és l'estat actual de la llengua?

Actualment, el vilamovià és parlat per dues o tres dotzenes de persones grans. Fluidament, només el parlen tres persones de

més de 90 anys. Entre la generació dels més joves encara hi ha uns quants parlants nadius, entre els quals jo.

Dins la gent més jove hi ha tres grups de parlants: en primer lloc, vilamovians joves que han après el vilamovià en diversos nivells mitjançant les meves classes i en immersió durant les nostres activitats; en segon lloc, un parell de dotzenes d'investigadors i apassionats, que han après vilamovià per fer recerca o com a afició. L'últim grup, el més nombrós i que inclou alguns centenars de persones, són els que eren parlants nadius de vilamovià durant la infantesa, però que, com a resultat de la prohibició i la discriminació, han perdut la seva habilitat. Alguns el parlen una mica, altres gens, però ho entenen tot, o gairebé tot. És difícil de dir, per tant, quanta gent parla la llengua exactament.

Per molt que no hàgim aconseguit l'estatus de llengua regional, a Wilamowice mateix les actituds envers la llengua són significativament més positives que fa, diguem-ne, 15 anys. Avui, la llengua és més una mostra d'orgull que no pas de vergonya o un llast, tal com se solia creure no fa tant de temps.

Quines creus que són les perspectives futures de la llengua i la comunitat de parlants?

Crec que la comunitat de parlants de vilamovià hauria d'estar formada tant pels vilamovians com pels forasters —investigadors i aficionats a aprendre llengües estrangeres. Crec que ambdós grups poden complementar-se bé.

A Wilamowice mateix, allò que pertanyia a la quotidianitat de tots els vilamovians, com ara la llengua i el vestit tradici-

onal, podria funcionar com a subcultura, i la transmissió intergeneracional podria tenir lloc en un tipus de família a escollir.

Aquesta solució tindria molts avantatges. Ningú no estaria obligat a participar en una societat com aquesta, però tothom en tindria la possibilitat. Una societat així podria existir independentment de l'escola o del poder local. Seria també un lloc de transmissió natural de la llengua. Per a altres vilamovi-

ans que no voldrien implicar-s'hi fins a aquest punt, el vilamovià pot esdevenir un atribut identitari sobre el qual parlar quan els és important de remarcar la seva identitat, per exemple amb coneguts d'altres llocs.

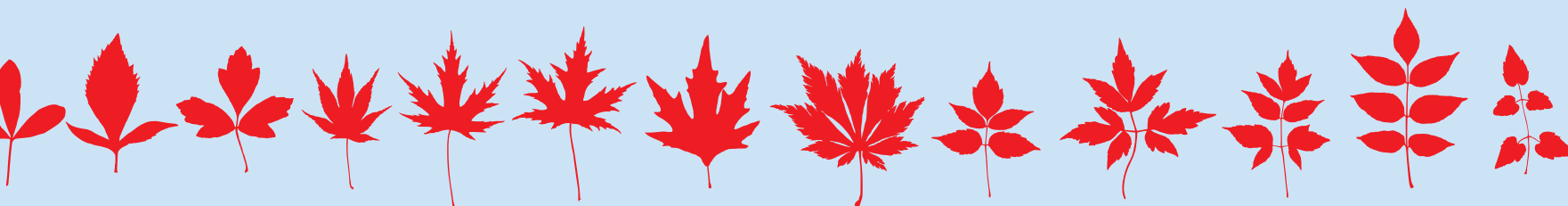
Podeu trobar una versió més llarga d'aquesta entrevista a nationalia.cat.

—

5.

CONCLUSIÓ: EL FUTUR DE LA REVITALITZACIÓ LINGÜÍSTICA

ALEJANDRO GARCIA I ALINA MOSER

5. CONCLUSIÓ: EL FUTUR DE LA REVITALITZACIÓ LINGÜÍSTICA

ALEJANDRO GARCIA I ALINA MOSER

Amb aquest dossier hem pretès mostrar com i per què revitalitzem llengües. Hem volgut mostrar la fragilitat de la diversitat lingüística, i quins esforços es fan i es poden fer per revertir la tendència que amenaça la gran majoria de llengües del món. El cas de les llengües no és aïllat, sinó que s'emmarca dins de la pèrdua general de diversitat al món i de les tendències globalitzadores i homogeneitzadores.

Hem demostrat també que la diversitat lingüística és important perquè va més enllà de la preservació del codi lingüístic d'una comunitat: les llengües estan sempre lligades a comunitats, a persones concretes, a coneixements i maneres de viure úniques, i, per tant, el manteniment d'una llengua és essencial per a la salut i el desenvolupament ple dels seus parlants. Es tracta, en conseqüència, d'un tema de drets humans, de la lluita per poder viure una vida plena i lliure d'opressions, no tan sols lingüístiques, sinó també ètniques i nacionals, culturals, econòmiques o socials.

Hem vist que el procés de revitalització d'una llengua no és una tasca fàcil: és necessari sempre un esforç concret, perllongat i intencionat, i una sèrie d'actors que hi treballin de manera activa. També hem vist que el procés de revitalització es

veu afectat pels mateixos problemes que tota vida en societat: depèn de factors socials i històrics diversos, amb molts agents implicats, tant externs com interns, amb interessos i aproximacions diferents i influïts per prejudicis i ideologies lingüístiques.

No hi ha, per tant, una solució aplicable a totes les llengües. Tot i això, podem trobar factors en comú en els processos de revitalització. Cada llengua, cada comunitat, necessita una comprensió profunda del seu context i, més important encara, la implicació de la comunitat local. Els casos del sòrab i del nàhuatl demostren que ni les polítiques de govern ni l'acadèmia són suficients per si soles a l'hora de revitalitzar una llengua, i que és vital posar-se sempre en un context històric i social concret per desenvolupar solucions que s'adeqüin a les realitats materials. Alhora, queda palès com la voluntat individual per aconseguir un canvi social per a una comunitat no només és un dels detonants més freqüents per la iniciació de processos de revitalització, sinó que també pot ser determinant per als seus resultats.

Les estratègies per a la revitalització sovint tenen un altre aspecte en comú: se centren en la transmissió dels parlants tradicionals de la llengua, que en moltes ocasions són gent gran

i de vegades marginada dins les comunitats, cap a les generacions més joves. Per tant, és essencial en tots aquests processos una revalorització d'aquelles persones que han estat marginalitzades dins les mateixes comunitats, ja que moltes vegades representen una de les claus per a la supervivència de la llengua i una gran oportunitat per iniciar la comunicació intergeneracional, valuosa tant per als processos de revitalització com per a la vida social de la comunitat.

El món actual viu immers en canvis i acceleracions constants, fet que afecta de ple a la diversitat lingüística. La industrialització, la urbanització i les noves tecnologies tenen la capacitat d'homogeneïtzar la població i així accelerar la desaparició de moltes llengües. Tanmateix, mentre que tecnologies com internet poden ser (i sovint són) agents homogeneïtzadors,

hem mostrat que també poden servir per a unir comunitats i crear recursos d'aprenentatge i comunicació en llengües minoritzades. Tot depèn, per tant, de l'ús que se'n faci de les eines que tenim a la nostra disposició, i de la capacitat d'adaptació a nous contextos.

Per acabar, volem destacar que un dels aspectes més importants a treballar en l'àmbit de la diversitat i la revitalització lingüístiques és l'educació general en el respecte a totes les llengües, cultures i maneres de viure. D'aquesta manera es pot crear un clima favorable que permeti continuar implementant mecanismes polítics i socials que afavoreixin totes les diversitats i els esforços de conservació. Aquest dossier no és més que una ínfima part d'aquest esforç.

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

ANDERSON, GREGORY D. S. (2011). Language hotspots: What (applied) linguistics and education should do about language endangerment in the twenty-first century. *Language and Education*, 25(4), 273–289.

[en línia] <https://doi.org/10.1080/09500782.2011.577218>

AUSTIN, PETER K. (2021) Language documentation and language revitalization. Dins: J. Olko i J. Sallabank (eds.), *Revitalizing Endangered Languages: A Practical Guide* (pp. 199-211). Cambridge: Cambridge University Press.

BADOSA, ALBERT. 2016. *La revitalització lingüística des d'una perspectiva europea: Caixúbia i Soràbia*. Treball final de grau, Universitat de Barcelona.

BASTARDAS BOADA, ALBERT 1996. [en línia] *Ecologia de les llengües. Medi, contactes i dinàmica sociolingüística*. Barcelona: Proa.

BIRD, S. (2018). Designing mobile applications for endangered languages. In K. L. Rehg & L. Campbell (Eds.), *The Oxford Handbook of Endangered Languages* (pp. 842-861). Oxford University Press.

CAMPBELL, LYLE; LEE, NALA HUIYING; OKURA, EVE; SIMPSON, SEAN; UEKI, KAORI. 2013. New Knowledge: Findings from the Catalogue of Endangered Languages ("ELCat"). 3rd International Conference on Language Documentation & Conservation.

CRUZ, E., & WOODBURY, A. C. (2014). Collaboration in the Context of Teaching: Scholarship, and Language Revitalization: Experience from the Chatino Language Documentation Project. *Language Documentation & Conservation*, 8, 262–286.

CRYSTAL, DAVID. 2000. *Language Death*. Cambridge: Cambridge University Press.

CZAYKOWSKA-HIGGINS, E. (2009). Research models, community engagement, and linguistic fieldwork: Reflections on working within Canadian Indigenous communities. *Language Documentation & Conservation*, 3(1), 15–50.

DAVIS, JENNY L. (2017). Resisting rhetorics of language endangerment: Reclamation through Indigenous language survivance. In W. Y. Leonard & H. De Korne (Eds.), *Language Documentation and Description* (Vol. 14, pp. 37–58). EL Publishing.

DE LA CRUZ, ABELARDO & DE LA CRUZ, EDUARDO (2016) *Perspectivas sobre la revitalización de la lengua náhuatl en la Huasteca Veracruzana*. A Olko, Justyna; Wicherkiewicz, Tomasz i Borges, Robert, *Integral Strategies for Language Revitalization*.

DORIAN, NANCY C. 1981. [en línia] *Language Death: The Life Cycle of a Scottish Gaelic Dialect*. University of Pennsylvania Press. ISBN9780812277852

Dołowy-Rybińska, N. i Hornsby, M. (2021) Attitudes and ideolo-

gies in language revitalization. Dins: J. Olko i J. Sallabank (eds.), *Revitalizing Endangered Languages: A Practical Guide* (pp. 104-116). Cambridge: Cambridge University Press.

EISENLOHR, P. (2004). Language Revitalization and New Technologies: Cultures of Electronic Mediation and the Refiguring of Communities. *Annual Review of Anthropology*, 33(1), 21–45.

FISHMAN, JOSHUA (1991). *Reversing Language Shift*. Multilingual Matters.

FISHMAN, JOSHUA (2001). *Can threatened languages be saved?* Multilingual Matters.

FLORES FLORES, MARC (2014) [\[en línia\]](#) Estats-nació: apunts històrics i homogeneïtzació, al blog *Linguoresistència* [consultat 17/12/2022]

FLORES FLORES, MARC (2015) [\[en línia\]](#) La globalització imperialista o sobre ser divers o no ser, al blog *Linguoresistència* [consultat 17/12/2022]

FLORES FARFÁN, JOSÉ A., & OLKO, JUSTYNA (2021). Types of Communities and Speakers in Language Revitalization. Dins: J. Olko i J. Sallabank (eds.), *Revitalizing Endangered Languages: A Practical Guide* (pp. 85-99). Cambridge: Cambridge University Press.

GALLA, C. K. (2016). Indigenous language revitalization, promo-

tion, and education: function of digital technology. *Computer Assisted Language Learning*, 29(7), 1137-1151.

GRENOBLE, LENORE A. (2011). Language ecology and endangerment. In P. K. Austin & J. Sallabank (Eds.), *Handbook of Endangered Languages* (pp. 27–44). Oxford University Press.

GRENOBLE, LENORE A. (2021) Why revitalize? Dins: J. Olko i J. Sallabank (eds.), *Revitalizing Endangered Languages: A Practical Guide* (pp. 85-99). Cambridge: Cambridge University Press.

GRENOBLE, LENORE A. (2022). Contact and Shift: Colonization and Urbanization in the Arctic. In S. S. Mufwene & A. M. Escobar (Eds.), *The Cambridge Handbook of Language Contact. Volume 2: Multilingualism in Population Structure* (pp. 473–501). Cambridge University Press.

[\[en línia\] https://doi.org/10.1017/9781009105965.024](https://doi.org/10.1017/9781009105965.024)

HAUGEN, EINAR 1972. *The Ecology of Language: Language Science and National Development*. Stanford, CA: Stanford University Press.

HALE, KEN ET AL. 1992. 'Endangered Languages', a *Language*, vol.68 n°1, pp.1-42.

HERNÁNDEZ GONZÁLEZ, WERNER (2021) Some considerations about Empowerment and Attitudes in Language Revitalization. Dins: J. Olko i J. Sallabank (eds.), *Revitalizing Endangered Languages:*

A Practical Guide (pp. 127-132). Cambridge: Cambridge University Press.

HIMMELMANN, NIKOLAUS 1998. 'Documentary and descriptive linguistics', a *Linguistics*, vol.36. Walter de Gruyter, pp.161-195.

HINTON, L. (2001). Language revitalization: An overview. Dins: L. Hinton & K. L. Hale (Eds.), *The green book of language revitalization in practice* (pp. 3-18). Academic Press.

[en línia] <https://doi.org/10.1080/09500782.2011.577220>

HINTON, L. (2018). Approaches to and strategies for language revitalization. Dins: K. L. Rehg & L. Campbell (Eds.), *The Oxford Handbook of Endangered Languages* (pp. 443-465). Oxford University Press.

HINTON, LEANNE; HUSS, LEENA; I ROCHE, GERALD (eds.) *The Routledge Handbook of Language Revitalization*. New York and London: Routledge.

HOBSON, JOHN; LOWE, KEVIN; POETSCH, SUSAN; WALSH, MICHAEL (eds.) 2010. *Re-awakening languages. Theory and practice in the revitalisation of Australia's Indigenous languages*. Sydney University Press.

HORNSBY, MICHAEL; DOŁOWY-RYBIŃSKA, NICOLE; CHOJNICKA, JOANNA & TOUTOUS, JOANNA (2022) *The ideological foundations of Breton and Lower Sorbian language revitalization through education and their consequences for new speakers*, *International Journal*

of Bilingual Education and Bilingualism, 25:8, 2991-3004, DOI: 10.1080/13670050.2021.1999900

KING, J. (2018). MĀORI. A *The Oxford Handbook of Endangered Languages*. Oxford University Press.

[en línia] <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780190610029.013.28>

KRAUSS, M. (1992). The World's Languages in Crisis. *Language*, 68(1), 4-10.

KRAUSS, M. (2007). Classification and Terminology for Degrees of Language Endangerment. Dins M. Brenzinger (eds.), *Language Diversity Endangered* (pp. 1-8). Mouton de Gruyter.

LEE, N. H., & VAN WAY, J. R. (2018). Assessing Degrees of Language Endangerment. In K. L. Rehg & L. Campbell (Eds.), *The Oxford Handbook of Endangered Languages* (pp. 1-27). Oxford University Press.

[en línia] <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780190610029.013.5>

LEONARD, WESLEY Y. (2021) Local Power Relationships, Community Dynamics and Stakeholders. Dins: J. Olko i J. Sallabank (eds.), *Revitalizing Endangered Languages: A Practical Guide* (pp. 156-162). Cambridge: Cambridge University Press.

LEWIS, M. PAUL, & SIMONS, GARY F. (2010). Assessing Endangerment: Expanding Fishman's GIDS. *Revue Roumaine de Linguistique*, 55,102-120.

LILLEHAUGEN, B. D. (2016). Why write in a language that (almost) no one can read? Twitter and the development of written literature. *Language Documentation & Conservation*, 10, 356-393.

MCCARTY, T. L., & WYMAN, L. T. (2009). Indigenous youth and bilingualism: Theory, research, praxis. *Journal of Language, Identity & Education*, 8(5), 279-290.

McHENRY, T. (2002). Words as Big as the Screen: Native American Languages and the Internet. *Language Learning & Technology*, 6(2), 102-115.

OLKO, JUSTYNA. 2018. *Spaces for participatory research, decolonization and community empowerment: working with speakers of Nahuatl in Mexico*. *Language Documentation and Description* 16, 01-34

SHULIST, SARA A. 2013. *In the House of Transformation: Language Revitalization, State Regulation, and Indigenous Identity in Urban Amazonia*. Electronic Thesis and Dissertation Repository. 1695. [\[en línia\] https://ir.lib.uwo.ca/etd/1695](https://ir.lib.uwo.ca/etd/1695)

SIVAK L, WESTHEAD S, RICHARDS E, ATKINSON S, RICHARDS J, DARE H, ZUCKERMANN G, GEE G, WRIGHT M, ROSEN A, WALSH M, BROWN N, BROWN A. (2019) "Language Breathes Life"—Barngarla Community Perspectives on the Wellbeing Impacts of Reclaiming a Dormant Australian Aboriginal Language. *Dins: International Journal of Environmental Research and Public Health*. 2019; 16(20):3918. [\[en línia\] https://doi.org/10.3390/ijerph16203918](https://doi.org/10.3390/ijerph16203918)

STATS NZ (2019). 2018 Census. Extret de [\[en línia\] www.stats.govt.nz](http://www.stats.govt.nz)

YAMADA, R.-M. (2007). Collaborative Linguistic Fieldwork: Practical Application of the Empowerment Model. *Language Documentation & Conservation*, 1(2), 257-282.

WICHERKIEWICZ, TOMASZ (2021) Dealing with Institutions and Policy Makers. *Dins: J. Olko i J. Sallabank (eds.), Revitalizing Endangered Languages: A Practical Guide* (pp. 165-175). Cambridge: Cambridge University Press.

-

PRESENTACIÓ DE LA COL·LECCIÓ

El fet que les identitats i els drets dels col·lectius no es respectin com a fonamentals provoca un impacte directe en la capacitat de les persones que en formen part —de totes i cadascuna— de tenir accés a una vida digna que incorpori la seva visió del món, en la seva llengua i des de la seva cultura. La invisibilització i els atacs a les identitats col·lectives dels pobles són una discriminació que dificulta —i a voltes impossibilita— l'exercici efectiu dels drets humans.

Les situacions de vulneració de drets que pateixen els pobles sense estat —incloent-hi els indígenes, però no només— tenen causes múltiples i diverses. Depenen del seu context històric, polític i econòmic, i sovint tenen a veure o estan vinculades amb la invisibilització, la discriminació i l'exclusió dels espais de presa de decisió, la negació de les seves llengües i cultures, i el bloqueig de la seva capacitat de decidir lliurement el seu futur. Dones, infants i joves són col·lectius especialment vulnerables en aquests contextos. Les dones s'han de mobilitzar per defen-

sar espais de participació i presa de decisió, els seus drets sexuals i reproductius, i per fer front a la violència de gènere. En el cas dels joves, són sovint els primers afectats per l'alienació cultural i la manca d'oportunitats.

Des de la seva fundació el 1974, el CIEMEN ha contribuït, des de la seva posició —que combina la investigació, la difusió de coneixement i l'activisme—, a fer més conegudes aquestes problemàtiques i a denunciar les vulneracions patides pels pobles sense estat. Ho ha fet a través de diverses publicacions periòdiques i col·leccions de llibres i dossiers, en temes tan diversos com els drets lingüístics, l'emancipació nacional o la cooperació entre pobles.

En aquesta lògica s'insereix la present col·lecció "Drets col·lectius": textos rigorosos on conflueixen els coneixements de l'acadèmia i de l'activisme, amb la voluntat que esdevinguin una eina útil per a les persones, entitats, administracions i pobles que vulguin aprofundir i reflexionar sobre els drets col·lectius dels pobles des d'un enfocament transversal, amb atenció preferent pels drets de les dones i les polítiques públiques.

COL·LECCIÓ DRETS COL·LECTIUS

DRETS DELS POBLES

DRETS DE LES DONES

POLÍTiques PÚBLIQUES

DOSSIERS

2016-2017

- 1 ALTERNATIVES ECONÒMIQUES DES DELS POBLES SENSE ESTAT.**
- 2 POBLES INDÍGENES D'AMÈRICA LLATINA. IDENTITAT, TERRITORI I PROCESSOS D'URBANITZACIÓ**
- 3 DONES, FEMINISMES DIVERSOS I DRETS COL·LECTIUS.**

2017-2018

- 4 DONES, DRETS COL·LECTIUS I CONFLICTES ARMATS. ESPAIS DE VICTIMITZACIÓ, ESCLETXES D'APODERAMENT**

5 2018-2019

EL POBLE AMAZIC A CATALUNYA.

2019-2020

- 6 POBLES MINORITZATS, DRETS COL·LECTIUS I JUSTÍCIA GLOBAL A CATALUNYA.**
- 7 REPRESSIÓ, RESISTÈNCIA I AUTOORGANITZACIÓ DE LES DONES AL KURDISTAN. EL CAS D'AMED**

2020-2021

- 8 “PROU ENGRUNES! S’HA DE FER UNA REPARACIÓ EFECTIVA DEL DANY.” EL CONFLICTE DEL RIF VIST DES DEL MOVIMENT CATALANORIFENY**
- 9 “SEMPRE HE SENTIT FORCES QUE M’ESTIREN I EM DIUEN COM HE DE SER.” LES DONES D’ORIGEN AMAZIC A CATALUNYA RELATEN LA SEVA AMAZIGUITAT**

2021-2022

- 10 EL POBLE ARMENI A CATALUNYA.**
- 11 LA REVITALITZACIÓ LINGÜÍSTICA.**

COL·LECCIÓ
DRETS COL·LECTIUS

DRETS DELS POBLES

DRETS DE LES DONES

POLÍTiques PÚBLIQUES

[=]
c i e m e n

Nationalia

